

CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNCEPUTURILE LOCUIRII DIN PERIOADA MEDIE BIZANTINĂ DE LA DINOGETIA-GARVĂN, ÎN LUMINA NOILOR ÎNCADRĂRI CRONOLOGICE PENTRU FOLLES ANONIMI DIN CLASA A

Alexandru BARNEA*

Gheorghe MĂNUCU-ADAMEȘTEANU*

Mots clefs: *Dobroudgea, Dinogetia – Garvăn, époque byzantine moyenne, monnaies byzantines, folles.*

Cuvinte cheie: *Dobrogea, Dinogetia-Garvăn, epoca medie-bizantină, monede bizantine, folles.*

Résumé: *Dès le XIXe siècle, E. Desjardins et Gr. Tocilescu avaient rapporté la présence de ruines d'une fortification romaine sur l'îlot Bisericuța – Garvăn; l'établissement de son nom ancien – Dinogetia – a bien précédé le début des recherches archéologiques sur place.*

Cet article prend en examen les complexes archéologiques, publiés ou encore inédits (habitations, fosses, tombes), fouillés entre 1939 et 1989 et datés, à l'époque, à l'aide de monnaies anonymes de la classe A, suivant les chronologies établies par les anciens catalogues de W. Wroth (1908) et M. Thompson (1954). Une série d'ajustements chronologiques, proposés dans nombre de publications récentes, permet une chronologie plus serrée de certaines variantes de la classe A2-A3, tout en offrant des repères qu'on essaie d'utiliser pour établir les débuts de l'occupation d'époque byzantine moyenne (X-XIe siècles) sur l'îlot Bisericuța – habitat fortifié et extra muros.

Les fouilles effectuées entre 1939-1989 ont porté à la découverte de 116 monnaies d'or de Basile II-Constantin VIII (976 – 1028), dont 103 faisaient partie du trésor trouvé en 1939. Dès 13 pièces isolées, découvertes entre 1939-1962, dans la collection de l'Institut d'Archéologie „Vasile Pârvan” (Bucarest) se retrouvent seulement 6, auxquelles on peut ajouter 3 autres, découvertes plus tard.

Les monnaies d'argent sont représentées par une seule pièce – imitation d'un miliaresion frappé par Basile II dans l'intervalle 977-989.

* Alexandru BARNEA: Universitatea București, Facultatea de istorie; e-mail: alex.barnea13yahoo.com; Gheorghe MĂNUCU-ADAMEȘTEANU: Muzeul Municipiului București; e-mail: manad@yahoo.com.

Du total de 202 monnaies de cuivre, 153 pièces ont été découvertes dans l'habitat fortifié, 22 dans l'habitat extra muros, tandis que pour le reste (27 exemplaires) on ne connaît pas les conditions de la découverte. Sur l'ensemble de 202, seulement 175 pièces ont été identifiées.

La distribution, par émissions, est la suivante: un folles de la classe A1 (catalogue no. 1) attribué à l'empereur Jean Tsimiskès (969-976), 181 monnaies appartenant à des émissions de la classe A2-A3 (catalogue nos. 2-113, 116-184), mises en circulation pendant le règne des empereurs Basile II-Constantin VIII (976-1028), et 13 pièces, représentant des imitations coulées et anépigraphiques (catalogue nos. 185-197).

Sur la base des propositions avancées par D. M. Metcalf, les découvertes provenant de l'habitat fortifié (94 monnaies) se groupent de la manière suivante: 19 pièces de la classe A2 (dont métropolitaines – 5, Grèce centrale – 12, ateliers provinciaux – 2), circulant entre 989-1015/1020, et 75 exemplaires de la classe A3, couvrant l'intervalle de temps 1015/1020- cca. 1030.

Les folles de la classe A2 constituent 20,21% de toutes les découvertes, avec la prépondérance des émissions de la Grèce centrale (63,16%), suivies à une grande distance par les métropolitaines (26,32%) et par trois pièces attribuées à des ateliers provinciaux (10,53%).

V. Ivanisevic, tout en incluant un certain nombre de variantes inconnues à D. M. Metcalf (109 pièces), propose quatre groupes chronologiques: première émission (976-1001) – 12 exemplaires (11,01%); deuxième émission (1001-1010/1015) – 9 exemplaires (8,26%); troisième émission (1010/1015-1020/1025) – 75 exemplaires (68,81%); quatrième émission (1020/1025-1028) – 13 exemplaires (11,93%).

Un examen des exemplaires qui ont été frappés dans l'intervalle 976-1015 donne des résultats similaires pour les deux auteurs: suivant les attributions de D. M. Metcalf, les pièces de la classe A2 totalisent 20,21% des découvertes de la classe A2-A3, pourcentage proche à celui résultant des propositions V. Ivanisevič, soit 19,27% (première et deuxième émissions, cumulées).

Pour l'intervalle chronologique suivant on reconnaît la même situation: selon D. M. Metcalf on obtient 78,95% (intervalle 1015/1020-cca 1030) et 80,74%, selon V. Ivanisevic (intervalle 1010/1015-1028, émissions troisième et quatrième cumulées).

Les chiffres sont éloquentes et indiquent, clairement, que, au début du XIe siècle on assiste à une pénétration accélérée des monnaies byzantines de cuivre, un processus déterminé par un développement particulier de ce centre byzantin.

Les découvertes monétaires dans l'aire extra muros, pas trop nombreuses – 22 exemplaires, soit 12,57% de l'ensemble de monnaies à lieu de la découverte connu – se regroupent comme suit: D. M. Metcalf (18 monnaies), dont 5 pièces de la classe A2 (métropolitaines – 4, Grèce centrale – 1), qui ont circulé entre 989 et 1015/1020, et 13 pièces de la classe A3, couvrant l'intervalle de 1015/1020 à environ 1030.

Les propositions avancées par V. Ivanisevic – première émission (976-1001) – 2 exemplaires; deuxième émission (1001-1010/1015) – 4 exemplaires; troisième émission (1010/1015-1020/1025) – 13 exemplaires; quatrième émission (1020/1025-1028) – 2 exemplaires, ne font que confirmer que les habitants se sont installés plus tard à l'extérieur des fortifications: les découvertes des premières deux émissions, qui couvrent un intervalle plus long (976-1010/1015) totalisent seulement 28,57% par rapport à 71,43% frappées pendant une période plus brève (1010/1015-1028).

D'après les observations archéologiques faites sur différents secteurs du site, on a constaté que dans l'habitat il y a plusieurs niveaux à des huttes brûlées, dont l'un, daté par des monnaies et stratigraphiquement, est placé sous le règne de l'empereur Basile II (976-1025). Les découvertes dans l'habitat fortifié, complétées par celles provenant de l'aire extra muros, montrent que la cause de telle destruction a été l'invasion des Petchénègues en 1027.

Rezumat: Ruinele fortificației romane de pe popina Bisericuța-Garvăn au fost semnalate încă din secolul al XIX-lea, de către E. Desjardins și Gr. Tocilescu, numele antic *Dinogetia* fiind cunoscut încă înainte de începerea cercetărilor arheologice.

În acest articol vor fi trecute în revistă complexele arheologice publicate sau inedite (locuințe, gropi, morminte) cercetate în perioada 1939-1989, care au fost datate pe baza monedelor anonime din clasa A, încadrările cronologice fiind făcute pe baza cataloagelor mai vechi - W. Wroth (1908) sau M. Thompson (1954).

După cum se cunoaște, în ultima vreme au fost avansate o serie de propuneri care permit o încadrare cronologică mai strânsă a anumitor variante din clasa A2-A3, repere cronologice pe care vom încerca să le folosim pentru stabilirea începuturilor locuirii din perioada medie bizantină (secolele X-XI) de pe popina Bisericuța - cetatea și așezarea extra muros.

În perioada 1939-1989 au fost descoperite 116 monede de aur de la Vasile II-Constantin VIII (976-1028), dintre care 103 făceaua parte din tezaurul descoperit în anul 1939. Dintre cele 13 descoperiri izolate din perioada 1939-1962, în colecția IAB se regăsesc doar 6 ex, la care putem adăuga alte trei piese descoperite ulterior.

Monedele de argint sunt reprezentate printr-o singură piesă - o imitație după un miliaresion bătut de Vasile II în perioada 977-989.

Monedele de cupru însumează 202 ex repartizate astfel: un număr de 153 au fost descoperite în cetate, 22 în așezarea extra muros, în timp ce pentru un număr de 27 de exemplare nu sunt cunoscute condițiile de descoperire. Dintre ele doar 175 au fost identificate, în timp ce un număr de 5 folles anonimi au fost atribuiți clasei A2-A3 (catalog 198-202), pe baza mențiunilor din rapoartele de săpătură sau a descrierilor din carnetele de săpătură.

Distribuția acestor monede se prezintă astfel: un follis din clasa A1 (catalog 1), atribuit împăratului Ioan Tzimiskes (969-976), 181 ex. aparțin emisiunilor din clasa A2-A3 (catalog 2-113, 116-184), puse în circulație în timpul domniei împăraților Vasile II-Constantin VIII, iar 13 ex. reprezintă imitații turnate și anepigrafe (catalog 185-197).

Pe baza propunerilor avansate de către D. M. Metcalf, descoperirile din cetate (94 ex) se prezintă astfel: 19 ex din clasa A2 (Metropolitane - 5 ex, Grecia Centrală - 12 ex, ateliere provinciale - 2 ex), care au circulat în perioada 989-1015/1020 și 75 ex din clasa A3, care acoperă intervalul de timp 1015/1020-cca 1030. Folles din clasa A2 reprezintă 20,21 % din totalul descoperirilor, ponderea fiind deținută de emisiunile din Grecia Centrală (63,16 %), fiind urmate, la mare distanță (26,32 %) de cele metropolitane și de trei piese atribuite unor ateliere provinciale (10,53 %).

V. Ivanisevic, care include și o serie de variante necunoscute lui D. M. Metcalf (109 ex), propune patru grupe cronologice: emisiunea I-a (976-1001) - 12 ex (11,01 %); emisiunea a II-a (1001-1010/1015) - 9 ex (8,26 %); emisiunea a III-a (1010/1015-1020/1025) - 75 ex (68,81 %); emisiunea a IV-a (1020/1025-1028) - 13 ex (11,93 %).

O trecere în revistă a exemplarelor care au fost bătute în intervalul 976-1015, ne

oferă rezultate asemănătoare la cei doi autori: conform atribuirilor lui D. M. Metcalf, piesele din clasa A2 însumează 20,21 % din totalul descoperirilor din clasa A2-A3, procent asemănător cu cel rezultat 19,27 % în urma propunerilor lui V. Ivanisevic (emisiunea I cumulată cu emisiunea II).

Aceeași situație se înregistrează și pentru intervalul cronologic următor: conform lui D. M. Metcalf, obținem 78,95 % pentru perioada 1015/1020-cca 1030 și 80,74 % pentru intervalul 1010/1015-1028, conform lui V. Ivanisevic (însulate emisiunile III și IV).

Cifrele sunt elocvente și ne indică, cu claritate, că la începutul secolului al XI-lea asistăm la o pătrundere accelerată a monedelor bizantine de cupru, proces determinat de o dezvoltare deosebită a acestui centru bizantin.

Descoperirile monetare din extra muros, un lot nu prea numeros – 22 ex sau 12,57 % din totalul pieselor cu loc de proveniență cunoscut – se grupează astfel: D. M. Metcalf (18 ex): 5 ex din clasa A2 (Metropolitane – 4 ex, Grecia Centrală – 1 ex), care au circulat în perioada 989-1015/1020 și 13 ex din clasa A3, care acoperă intervalul de timp 1015/1020-cca 1030.

Propunerile avansate de către V. Ivanisevic – emisiunea I-a (976-1001) – 2 ex; emisiunea a II-a (1001-1010/1015) – 4 ex; emisiunea a III-a (1010/1015-1020/1025) – 13 ex; emisiunea a IV-a (1020/1025-1028) – 2 ex, nu fac decât să ne confirme că locuitorii s-au așezat mai târziu în exteriorul zidurilor: descoperirile din primele două emisiuni care acoperă un interval mare de timp (976-1010/1015) însumează doar 28,57% față de 71,43 % bătute într-o perioadă mult mai scurtă de timp 1010/1015-1028.

Din observațiile făcute în diferite sectoare, s-a constatat că în cadrul așezării există câteva niveluri de bordeie arse, unul dintre acestea, datat prin monede și stratigrafic, fiind plasat în timpul domniei împăratului Vasile II (976-1025).

Descoperirile din cetate, completate cu cele din așezarea extra muros, ne indică faptul că această distrugere se datorează invaziei pecenegilor din anul 1027.

Ruinele fortificației romane de pe popina Bisericuța-Garvăn au fost semnalate încă din secolul al XIX-lea, de către E. Desjardins și Gr. Tocilescu¹, numele antic *Dinogetia* fiind cunoscut încă înainte de începerea cercetărilor arheologice². *Dinogetia* a fost identificată prima dată de consulul general al Franței de la Belgrad, Engelhardt, în 1865. El i-a măsurat dimensiunile. Tot în 1865, arhitectul francez Ambroise Baudry care, împreună cu epigrafistul Gustave Boissière a întreprins cercetările de la *Troesmis*, a executat primul relevu al cetății *Dinogetia*. Acesta a fost publicat de Victor Duruy în anul 1885³. Cu o copie a acestui plan a vizitat ruinele încă neumblate la 22 iunie 1921 Raymund Netzhammer, potrivit notelor sale din "Episcop în România"⁴.

¹ *Dinogetia* I, p.16.

² ȘTEFAN 1941, p. 401, nota 1.

³ DURUY 1885, vol. V, p. 29.

⁴ NETZHAMMER 2005, vol. II, p. 1016.

ISTORICUL SĂPĂTURILOR⁵

Pentru acest studiu ne-am propus să prezentăm doar descoperirile numismatice rezultate în urma cercetărilor arheologice din perioada 1939-1989. Vom trece în revistă doar campaniile arheologice în care s-au descoperit complexe de locuire datate cu monede din clasa A sau sunt menționate descoperiri monetare din perioada domniei împăraților Ioan Tzimiskes (969-976) și Vasile II-Constantin VIII (976-1028).

După cum se cunoaște, în ultima vreme au fost avansate o serie de propuneri care permit o încadrare cronologică mai strânsă a anumitor variante din clasa A2-A3, repere cronologice pe care vom încerca să le folosim pentru stabilirea începuturilor locuirii din perioada medie bizantină (secolele X-XI) de pe popina Biseriçuța – cetatea și așezarea *extra muros*.

1. Cetatea

Campania din anul 1939.

Primele săpături au început din inițiativa Muzeului Național de Antichități, sub conducerea lui Gh. Ștefan și au avut ca obiectiv cunoașterea incintei. Având în vedere dimensiunile fortificației, a fost dezvelită doar latura de Sud cu poarta exterioară, o parte din latura de Est (între turnurile 4 și 7) și s-a degajat interiorul turnurilor 5, 6 și 7⁶.

Dintre descoperirile numismatice din cetate, un tezaur format din 106 monede de aur și 17 monede bizantine, atribuite secolelelor X-XII, reținem doar pe cele de la Vasile II-Constantin VIII (976-1025)⁷ – 4 ex (1 ex lângă curtea C și alte 3 descoperite la interiorul unui edificiu din cetate, între turnurile 6 și 7)⁸.

Din această campanie, în colecția IAB* se regăsesc următoarele piese: varianta 2-29 sau 51 (Turnul 4, cat. 11), varianta 35 (Turnul 5, cat. 84), varianta 36a, 39 sau 40 (Curtea interioară Turn 1-2, cat. 90), varianta 40 (Turnul 6, cat. 127), varianta 40a sau 40b (Turnul 4, curtea exterioară, cat. 157)⁹.

Descoperirile din anul 1942

În perioada războiului (1940-1944), cu excepția anului 1943, cercetările au fost întrerupte. În anul 1942 au fost întreprinse numai lucrări de întreținere, în colecția IAB existând un singur *folles* din clasa A3, varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 94).

⁵ Pentru o sumară trecere în revistă a descoperirilor arheologice vezi *Dinogetia* I, p. 16-23 și *Cronica săpăturilor arheologice* publicată în SCIV, începând cu anul 1957.

⁶ ȘTEFAN 1941, p. 402, fig. 2.

⁷ Identificările s-au făcut pe baza catalogului lui Warwick Wroth, publicat în anul 1908.

⁸ ȘTEFAN 1941, p. 422 și fig. 2, pentru localizarea descoperirilor monetare de la Vasile II-Constantin VIII.

* Prescurtări mai departe: IAB – Institutul de Arheologie București; ICEM – Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea; MIG – Muzeul de Istorie Galați; ex. – exemplar; cat. – catalog.

⁹ Mulțumim și cu această ocazie colegului Eugen Nicolae pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție monedele descoperite în campaniile mai vechi.

Campania din anul 1948

În această campanie s-a terminat de degajat un edificiu roman din centrul așezării (probabil sala principală a comandamentului) și s-au dezvelit cinci bordeie aflate în vecinătatea clădirii¹⁰.

În colecția IAB se regăsesc doar doi *folles* anonimi din clasa A3 (cat. 109, 150) descoperiți în suprafața A.

Campania din anul 1949

Începând cu acest an s-a trecut la cercetarea pe suprafețe mari, fiind vizată zona dintre latura de nord a cetății și clădirea cu piloni, degajată în anul 1948 (suprafața A), care a fost împărțită în patru sectoare (I-IV).

Au fost descoperite numeroase locuințe-bordeie, din două niveluri de locuire, cele mai vechi fiind datate cu ajutorul monedelor bizantine de la „Ioan Tzimiskes”¹¹.

O primă monedă¹², un *folles* anonim din clasa A2-varianta 24a sau 24f (cat. 75)¹³ s-a găsit în bordeiul 1¹⁴, pe vatră, locuință din primele decenii ale secolului al XI-lea, care pare să nu fi fost incendiată¹⁵.

În suprafața A/III, în bordeiul 8, care are nivelul mai jos decât al celorlalte bordeie, s-a descoperit o monedă de la Vasile II¹⁶, un *folles* anonim din clasa A2-A3, care nu se regăsește în colecția IAB (cat. 198).

Pe vatra bordeiului incendiat nr. 10, descoperit în campania din anul 1949 și cercetat în anul 1950¹⁷, s-a găsit o monedă din vremea lui „Ioan Tzimiskes” (cat. 199)¹⁸, piesă care nu se regăsește în colecția IAB dar, despre care putem presupune că aparține clasei A2-A3 (976-1028).

O situație interesantă ne oferă descoperirile din bordeiul 13, incendiat: o monedă – o imitație turnată din clasa A2-A3 (cat. 187), s-a găsit pe vatra bordeiului¹⁹; în umplutura locuinței au mai fost găsiți doi *folles* anonimi²⁰ din clasa A3 – varianta 39 (cat. 123) și varianta 40a sau 40b (cat. 144) – care au fost puși în

¹⁰ *Dinogetia* I, p. 18.

¹¹ Identificările au fost făcute pe baza catalogului lui W. Wroth publicat la Londra în anul 1908.

¹² Carnet Bucur Mitrea, 1: luni 11 iulie, descriere și desen a monedei.

¹³ Identificarea s-a putut face prin confruntarea cu desenul din carnetul de săpătură, deoarece pe plic nu apare decât anul 1949.

¹⁴ Șantier 1949, 69-plan, bordeiul 1; *Dinogetia* I, 1967, fig. 5-bordei 21, din prima jumătate a sec. XI. Pentru publicarea în volumul monografic, locuințele au fost renumerotate.

¹⁵ Carnet Bucur Mitrea, 1-2.

¹⁶ ȘTEFAN *et alii* 1954, 168: în sectorul A, în pământul de umplutură al bordeiului 8, a apărut o monedă din vremea împăratului bizantin Vasile al II-lea.

¹⁷ Carnet Ion Barnea, 133-135: luni 3 iulie, în carourile 10-12, un bordei incendiat (B 10), care corespunde lui B 18 și lui B 13.

¹⁸ Ștefan *et alii* 1951, 27.

¹⁹ Carnet Ion Barnea, 91-95: 7 septembrie, pe vatra bordeiului 13, la -1,38 m, a ieșit la iveală o monedă de bronz având pe avers chipul lui Hristos și pe revers inscripția *Iesus Hr. Basileus Basileus*.

²⁰ Carnet Ion Barnea, 93: 7 septembrie, la -1,50 m și la cca 1,50 m Vest de țărșul 22, o altă monedă ca și cea de mai sus.

circulație la începutul secolului al XI-lea.

Este singura locuință în care s-au găsit trei *folles* anonimi din clasa A2-A3: aceasta ar putea ridica un semn de întrebare asupra apartenenței la inventarul locuinței a celor două piese din umplutură dar, pe de altă parte, trebuie subliniat că ambele fac parte din clasa A3 și nu fac notă discordantă.

În sectorul II din cetate, la – 1,38 m, pe vatra unui bordei cu bârne arse, s-a găsit o altă monedă²¹, probabil tot un *follis* anonim din clasa A2-A3 (cat. 200)²².

La acestea se mai adaugă un număr de 18 *folles* anonimi din clasa A2-A3 descoperiți în cursul anului 1949: varianta 3 (cat. 15), varianta 5, 20b sau 24b (cat. 29), varianta 9 (cat. 34), varianta 11 (cat. 35), varianta 16a (cat. 48), varianta 24 (cat. 58), varianta 26 (cat. 79), varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 86, 88, 91), varianta 40 (cat. 124, 128, 130), varianta 40a sau 40 b (cat. 146-147), varianta 41 (cat. 168), varianta 45 (cat. 173), varianta ? (cat. 201).

Campania din anul 1950

Efortul principal s-a desfășurat în sectorul de Nord (suprafața A), descoperirile monetare de la „Ioan Tzimiskes” – două monete aflate în locuința 9 din ultimul nivel – plasând începuturile locuirii în secolul al X-lea²³: conform noilor cataloage, această locuință a existat în primele decenii ale secolului al XI-lea, cei doi *folles* aparținând clasei A3 – varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 112), respectiv varianta 41 (cat. 165).

Pe vatra bordeiului 18 s-a găsit, de asemenea, o monedă de la „Ioan Tzimiskes”²⁴, citește clasa A2-A3, emisiune de la Vasile II-Constantin VIII (976-1028), care nu se regăsește în colecția IAB (cat. 202).

În această campanie a fost deschisă o suprafață (B), în jumătatea de Sud a cetății, pe axa porții de Sud, de unde ne reține atenția un bordei din ultimul nivel de locuire (Bordeiul 38, Casa fierarului), incendiat, al cărui cuptor este suprapus de un mormânt (M 18), din cimitirul format în jurul biseriței. Forma locuinței și inventarul ceramic prezentau analogii cu locuințele din partea de Nord a așezării, datate în a doua jumătate a secolului al X-lea²⁵. Ulterior, s-a considerat că incendierea locuințelor din ultimul nivel s-a datorat atacului cumanilor din anul 1148²⁶ sau că ar fi putut fi folosit, mai degrabă la începutul secolului al XIII-lea, decât la sfârșitul secolului al XII-lea²⁷.

Pe baza lotului de monede existent în acest moment – ultimele descoperiri monetare din secolul al XII-lea sunt reprezentate de două monede de la Ioan II Comnenul (1118-1143)²⁸ – putem aprecia că încetarea locuirii s-a datorat atacului

²¹ Carnet Ion Barnea, 93-95: o monedă de bronz având pe av. chipul lui Hristos și pe rv. inscr. *Iesus Hr. Basileus Basileus*.

²² Până în prezent, la Dinogetia nu se cunoaște decât un singur *follis* anonim, din clasa A1, de la Ioan Tzimisks.

²³ ȘTEFAN *et alii* 1951, p. 27.

²⁴ Carnet Ion Barnea, 108.

²⁵ ȘTEFAN *et alii* 1951, 42-44, fig. 29.

²⁶ BARNEA 1971, p. 173; BARNEA 1973, p. 325, nota 36.

²⁷ DIACONU 1978, p. 120-129.

²⁸ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 330, catalog 6-7.

cuman din anul 1122²⁹. După o cezură, a cărei durată nu poate fi încă apreciată, locuirea se va relua: prezența unui *stamenon* devalorizat, o imitație latină cu modul mic, de tip A³⁰, sugerând că zona era folosită în prima jumătate a secolului al XIII-lea³¹. Unele fragmente ceramice – menționate în rapoartele preliminare, dar nepublicate – par să sugereze secolul XIII³².

Din inventarul locuinței amintite provine și o imitație anepigrafă (cat. 192), categorie despre care se presupune că a fost pusă în circulație la sfârșitul secolului al X-lea. Prin urmare, cel mai probabil, această monedă a fost antrenată în zona bordeiului.

În sectorul III, la 1 m NE de țărușul 16, la -0,80 m (la baza unei vetre), au fost descoperite două monede bizantine³³ - un *folles* anonim din varianta 16a (cat. 49) și unul din varianta 34 (cat. 82) - care plasează acest complex în primele decenii ale secolului al XI-lea.

În sectorul II A, dintr-o groapă de mari dimensiuni (K 1)³⁴, a fost recuperată o imitație după un *folles* anonim din varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 114).

Descoperirile monetare din anul 1950, aflate în colecția IAB, sunt destul de numeroase, piesele din clasa A2-A3 aparținând următoarelor variante: varianta 1b sau 23 (cat. 3), varianta 3, 5, 20 sau 24b (cat. 18-19), varianta 14b, 24 sau 24g (cat. 43), varianta 16 (cat. 47), varianta 18 (cat. 52), varianta 24 (cat. 62, 65), varianta 25 (cat. 78), varianta 40a sau 40b (cat. 158), varianta 41 (cat. 170), varianta 51 ? (cat. 175) și un *folles* turnat, a cărei variantă nu a putut fi stabilită (cat. 186).

Campania din anul 1951

Săpăturile din acest an s-au concentrat în jurul bisericiuței și a cimitirului, descoperite în campania precedentă.

Din sectorul A, menționăm bordeiul incendiat, nr. 125³⁵ din inventarul căruia există un *folles* anonim din clasa A2, varianta 20 ? (cat. 54), pe baza căruia se poate aprecia că locuința a existat într-un interval cuprins între sfârșitul secolului al X-lea și primele decenii ale celui următor.

În sectorul sudic al cetății (C), în caroul 20³⁶, la Nord de țărușul 10, chiar în matorul cu același număr, la -1,20 m, un cotlon de pietre afumate și urmele unui par de lemn, reprezintă indiciul unei locuințe pe care o datează o monedă bizantină de bronz, găsită în același loc (Zimisces, Vasile II și Constantin)³⁷: moneda – un *folles* anonim din clasa A3, varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 106), a fost

²⁹ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2010, p. 81-82, 141.

³⁰ ȘTEFAN *et alii* 1955, p. 735: în B 16, sub stratul de pământ vegetal, între pietre, s-a găsit o mică monedă schifată de bronz, care s-a dovedit a fi bătută în timpul domniei împăratului Manuel I Comnenul (1143-1180).

³¹ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 193.

³² COMȘA 1967, p. 27.

³³ Carnet Ion Barnea, 29 iunie, 129.

³⁴ ȘTEFAN *et alii* 1951, p. 34, fig. 23.

³⁵ Șantier 1952, 353-fig. 4, 380-bordei din nivelul II.

³⁶ În suprafața C, între poarta de SE și turnul 1, suprafața a fost împărțită în carouri cu laturile de 5m (1-5), cf. carnet Ion Barnea, 21. Numerotarea a continuat de-a lungul laturii de SV a cetății (10-25), cf 34.

³⁷ Carnet Ion Barnea, 40.

folosită la începutul secolului al XI-lea.

Din același sector C³⁸, a fost cercetat și bordeiul 120, din inventarul căruia există un *follis* anonim din varianta 14b, 24 sau 24g (cat. 41), care a fost pus în circulație în primele decenii ale secolului al XI-lea.

Tot în sectorul C, la cca. 1 m Vest de țărșul 10, la – 1,20 m, în pământul negricios-compact, a fost găsită o monedă de bronz de mărimea celor bizantine din secolele X-XI, sub care se afla o vatră cu cenușă³⁹: piesa, un *follis* anonim din clasa A3, varianta 40 (cat. 143), a fost pusă în circulație la începutul secolului al XI-lea.

Dintre descoperirile din cetate, putem menționa următoarele variante din clasa A2-A3, emise în timpul domniei împăraților Vasile II-Constantin VIII (976-1028): varianta 3 (cat. 13), varianta 3, 5, 20 sau 24b (cat. 17), varianta 3 sau 20 (cat. 20-21), varianta 5, 20 sau 24b (cat. 27), varianta 11 (cat. 36), varianta 14 sau 22 (cat. 38), varianta 14b sau 24 (cat. 46), varianta 24 (cat. 71), varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 97, 107, 115), varianta 39 (cat. 116-117, 119), varianta 40 (cat. 136), varianta 40a (cat. 137), varianta 40b (cat. 142), varianta 40a sau 40b (cat. 154), varianta 41 (cat. 161), varianta 45 (cat. 172). Seria descoperirilor o încheie o imitație anepigrafă (cat. 191).

Campania din anul 1952

Din această campanie nu cunoaștem niciun bordei din inventarul căruia să provină monede din clasa A2-A3, singurele piese înregistrate în colecția IAB fiind descoperite în trei gropi menajere.

Una între aceste piese – o monedă de bronz de la Vasile II Bulgarohtonul - ar putea fi atribuită unei gropi din sectorul C/1951, aflată la Nord de absida basilicii: în cazul de față este vorba de un *follis* anonim din variantele 34-40 ? (cat. 83)⁴⁰.

Alte două monede au fost găsite în două gropi din sectorul B, în secțiunea B 5 – un *follis* anonim din varianta 14b, 24 sau 24g (catalog 45) și, în secțiunea B 6, în groapa 54⁴¹ - un *follis* anonim din varianta 24 (cat. 69).

Celelalte monede din clasa A2-A3 descoperite în această campanie arheologică, sunt destul de puțin numeroase: varianta 2-29 sau 51 (cat. 6, 9), varianta 24a (cat. 73), varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 110), varianta 40a sau 40b (cat. 155-156, 159) și o piesă cu varianta neprecizată (cat. 179).

Campania din anul 1953

Din această campanie nu deținem informații despre complexe care să poată fi datate cu monede din clasa A2-A3, toate descoperirile provenind din strat: varianta 3 (cat. 14), varianta 24 (cat. 59-60), varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 96, 99,

³⁸ ȘTEFAN 1952, p. 350, fig. 2: planul cetății și al săpăturilor, 353, fig. 4: planul săpăturilor din anul 1951, sectorul C-bordei de la sfârșitul sec. X; 387, bordeiul din nivelul III, suprapune un alt bordei, din nivelul IV (sec IX ?-X).

³⁹ Carnet Ion Barnea, vineri 8 iunie, 42-43.

⁴⁰ ȘTEFAN *et alii* 1953, p. 254-255, groapă aflată la Est de B 123 și la 2,50 m N de absida basilicii, în care s-a găsit o monedă de bronz din vremea împăratului Vasile al II Bulgarohtonul.

⁴¹ ȘTEFAN *et alii* 1953, fig. 3.

105), varianta 40b (cat. 139), varianta 40a sau 40b (cat. 148), varianta 41 (cat. 160, 169), o variantă neprecizată (cat. 177) și două imitații turnate – una cu litere amestecate (cat. 189) și una anepigrafă (cat. 194).

Campania din anul 1954

O primă referire o putem face la un *follis* din clasa A3, varianta 24 (cat. 66), descoperit sub bordeiul 14, locuință datată, pe baza relațiilor stratigrafice și a descoperirilor monetare din bordeiele 9 și 10 (monede de la “Ioan Tzimiskēs”), la sfârșitul secolului al X-lea⁴² sau în prima jumătate a secolului al XI-lea⁴³

Deoarece această variantă a fost pusă în circulație în primele decenii ale secolului al XI-lea (cca 1010/1015-cca 1030), putem restrânge acest interval cronologic la prima jumătate a secolului al XI-lea.

Conform însemnărilor de pe plic, o monedă de la începutul secolului al XI-lea a fost descoperită pe podeaua biseriței, indiciu insuficient pentru a pune în valoare această piesă destul de uzată, atribuită variantei 24a sau 24f ? (catalog 74). După cum se cunoaște, biserița a fost cercetată în anul 1950⁴⁴, în raportul referitor la săpăturile din anul 1954, nefiind făcută nicio referire la acest monument, ceea ce ne sugerează că acest *follis* anonim se afla într-o poziție secundară.

Dintre descoperirile acestui an, putem menționa următoarele monede puse în circulație în timpul domniei împăraților Vasile II-Constantin VIII (976-1028): varianta 2-29 sau 51 (cat. 8), varianta 14b, 24 sau 24g (cat. 39), varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 85, 103), varianta 40 (cat. 125-126, 131, 133), varianta 40a sau 40b (cat. 145) și două piese a căror variantă nu a putut fi precizată (cat. 180, 182).

Campaniile din 1955 și 1956

Din anul 1955 nu putem menționa decât două monede descoperite în strat - varianta 3 sau 20 (cat. 22) și varianta 40a (cat. 138) – situație valabilă și pentru anul 1956: într-o groapă mare, în dreptul turnului 11, s-a descoperit o monedă de la “Ioan Tzimiskēs”⁴⁵, care, conform noilor cataloage – un *follis* anonim din varianta 3, 5, 20 sau 24b (cat. 16) -, a fost bătută în timpul domniei împăraților Vasile II-Constantin VIII (976-1028), la care se adaugă o imitație anepigrafă (cat. 197)⁴⁶.

Campaniile din anii 1957-1959⁴⁷

Ca și în campania precedentă, din anul 1957, săpăturile s-au concentrat în așezarea *extra muros*, din cetate fiind înregistrat un singur *follis* anonim din clasa A3, varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 87), descoperit în anul 1958.

⁴² ȘTEFAN *et alii* 1951, p. 23-27.

⁴³ ȘTEFAN *et alii* 1953, fig. 1: B 14 incendiat în a doua jumătate a sec. XI.

⁴⁴ ȘTEFAN *et alii* 1951, p. 45-49.

⁴⁵ ȘTEFAN *et alii* 1959, p. 567-fig 2, 571-572.

⁴⁶ IORDANOV 1980, p. 13, cat 113; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, p. 455, cat. 11.

⁴⁷ Din anul 1957, identificările monedelor bizantine descoperite la Dinogetia-Garvăn, s-au făcut pe baza propunerilor avansate de Margaret Thompson în anul 1954.

Campaniile din anii 1960-1962

Începând din anul 1960, săpăturile arheologice au avut un volum din ce în ce mai redus, iar rapoartele arheologice preliminare nu au mai fost publicate. Cercetările arheologice din perioada 1960-1962 au vizat, cu precădere, o suprafață din sectorul A, cuprinsă între turnurile 9 și 11⁴⁸. Din acest perimetru, pentru anul 1960, putem menționa doi *folles* anonimi din clasa A3: varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 111) și varianta 41 (cat. 164).

Din această campanie au mai fost înregistrați un *follis* anonim din varianta 9, 48 sau 49 (cat. 34) și doi din varianta 40 (cat. 134, 138).

Din păcate, nici imitațiile descoperite în 1962 – o piesă cu litere amestecate (cat. 185) și o imitație anepigrafă (cat. 193), nu beneficiază de condiții stratigrafice care să permită o încadrare cronologică mai clară.

Descoperirile din perioada 1963-1968

Săpăturile arheologice s-au concentrat asupra unei mari clădiri de locuit (*domus*) din secolul IV, urmărind dezvelirea ei în întregime. Pe această suprafață de teren s-au dezvelit mai multe bordeie din secolul al XI-lea (B 171-181), datate cu emisiuni monetare puse în circulație în intervalul acoperit de domnia împăraților Roman III (1028-1034) – Alexios I (1081-1118)⁴⁹, singurul *follis* anonim de la Vasile II-Constantin VIII (976-1028), fiind descoperit în zona turnurilor 9-10 (cat. 28).

Descoperirile din perioada 1969-1981

Săpăturile arheologice, cu unele întreruperi și la amploare redusă, s-au desfășurat și în sectorul D, în zona centrală a așezării, unde locuirea bizantină din secolele X-XII fusese deja cercetată (1976-1981)⁵⁰.

În general s-a pus accentul pe cercetarea vestigiilor din secolele IV-VI⁵¹, fapt pentru care nu putem aduce în discuție decât două piese - un *follis* anonim din clasa A2-A3 (cat. 10), descoperit în anul 1969, când Alexandru Barnea a deschis o secțiune perpendiculară pe poarta de Vest (15 x 2 m) și o descoperire din anul 1970 – varianta 45 (cat. 171).

Campaniile din perioada 1982-1985

Colaborarea cu ICEM Tulcea s-a materializat și prin participarea lui Ioan Vasiliu care, în perioada 1982-1985, a efectuat cercetări arheologice în sectorul A, într-o suprafață aflată lângă curtea turnurilor 7 și 8. Cu această ocazie au fost descoperite șapte bordeie (B 182, 183, 183a, 184-187) și nouă gropi menajere⁵².

Inventarul numismatic din clasa A, din aceste complexe de locuire, se prezintă astfel: bordeiul 183, incendiat, un *follis* anonim, clasa A2-A3 (cat. 181), atribuit perioadei 976-1028; bordeiul 185, folosit la începutul secolului al XI-lea, un *follis* anonim din varianta 14b, 24 sau 24g (cat. 40), descoperit pe podea și, din

⁴⁸ BARNEA 1973, p. 291 și fig. 1.

⁴⁹ BARNEA 1973, p. 301-319, fig. 10.

⁵⁰ BARNEA 1984, p. 339-346.

⁵¹ BARNEA 1979, p. 205-206.

⁵² VASILIU 1991, I, p. 371, II, p. 344, pl. II.

umplutura locuinței, un *follis* anonim din varianta 39 (cat. 120); bordeiul 187, incendiat, un *follis* anonim din varianta 20 (cat. 55) și un exemplar din varianta 41 (cat. 166).

Lotul din această suprafață este completat de două piese descoperite în strat: un *follis* anonim din varianta 2-29 sau 51 (cat. 12) și altul, din varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 113).

Descoperirile din perioada 1986-1989

Cercetările arheologice s-au concentrat asupra complexelor anterioare secolului X (sector D), fiind precizate mai multe niveluri din perioada romană și romano-bizantină⁵³, situație ce explică numărul foarte mic al descoperirilor monetare din secolele X-XI.

Seria descoperirilor din cetate, pentru intervalul avut în discuție (1939-1989), se încheie cu două monede descoperite în 1987 – un *follis* anonim din varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 98) – respectiv 1988 – un *follis* anonim din varianta 40b (cat. 140).

2. Așezarea extra muros.

Campania din anul 1945

În acest an a fost trasată o secțiune în afara incintei, perpendiculară pe zidul cetății, în apropiere de poarta de Vest, materialele din epoca medieval timpurie fiind prezente până la baza zidului, direct pe stâncă. Se presupune că dărâmarea zidurilor este mai nouă, ca *terminus post quem* servind o monedă bizantină anepigrafă din secolul al XI-lea, găsită sub dărâmături împreună cu ceramică din secolele XI-XII: deși nu există referințe în legătură cu condițiile de descoperire, putem presupune că este vorba de o piesă turnată, cu patru rânduri de pătrățele pe revers (cat. 195), care se păstrează la Muzeul de Istorie din Galați (inv 711/3)⁵⁴. Piesa a fost inventariată în anul 1951, împreună cu alte două monede descoperite la Dinogetia: în registrul inventar nu se precizează condițiile de descoperire, dar prin prisma lotului existent – toate celelalte monede anepigrafe beneficiază de informații asupra anului și contextului – este singura care ar putea fi plasată în anul 1945.

Conform ultimelor luări de poziție, imitațiile anepigrafe au fost turnate de un atelier care, cel mai probabil, poate fi localizat la Silistra. Ivan Iordanov, primul care a semnalat existența monedelor turnate, presupune că acestea au fost puse în circulație spre sfârșitul secolului al XI-lea, în timp ce majoritatea autorilor consideră că acest atelier a funcționat pe teritoriul Bulgariei, în perioada în care puterea militară și administrativă a bizantinilor fusese îndepărtată (976-1001)⁵⁵.

⁵³ BARNEA 1989, p. 301; BARNEA 1990, p. 318; BARNEA 1997, p. 34.

⁵⁴ Informații oferite de colegul Ilie Costel, numismat la acest muzeu, căruia îi mulțumim și cu această ocazie.

⁵⁵ Pentru o trecere în revistă a problemei, vezi MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL

În colecția IAB se regăsesc doar două monede înregistrate în acest an: un *folles* anonim din varianta 7, *passim* (catalog 30) și altul, din clasa A3, provenind din așezarea *extra muros* (cat. 76).

Campania din anul 1951

Încercări de verificare a depunerilor arheologice au mai fost făcute, într-o perioadă anterioară, printr-un șanț tangent cu latura de Sud a Turnului 10 (colțul de NV), un altul perpendicular pe latura de Vest a cetății, un mic sondaj plasat la SE de cetate. Din diferite motive – stânca este foarte sus-, ele n-au fost continuate pe o suprafață mai mare și nu au oferit informații concludente⁵⁶.

Din aceste săpături, printre monedele păstrate la IAB se regăsesc următoarele exemplare: 1942 – varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 94), 1945 – varianta 24a, 36a, 39 sau 40 (cat. 76), 1951 – varianta 24 (cat. 70).

În acest an, o altă secțiune (S 1/1951, 52,80 x 3,50 m) a fost trasată în partea de SV a fortificației, etapele de locuire din cetate regăsindu-se și în acest spațiu⁵⁷; cercetarea a continuat și în campania din anul 1952⁵⁸.

Din această secțiune nu cunoaștem decât un singur *folles* anonim din varianta 24 (cat. 68).

Campaniile din anii 1955-1956

S 2 (22 x 2 m), perpendiculară pe curcina dintre Turnurile 11 și 12: chiar de lângă curcină s-au descoperit fragmente ceramice specifice feudalismului timpuriu.

S 3 (143 x 2), la SV de cetate, cercetată parțial în anul 1955, a pus în evidență numeroase locuințe, fiind sesizată o succesiune de patru niveluri de locuire: trei bordeie și o locuință de suprafață. Nivelul cel mai vechi este documentat printr-un bordei, căruia pare să-i fi aparținut o bârnă carbonizată⁵⁹.

S 4 (40 x 2 m), perpendiculară pe curcina dintre Turnurile 12 și 13, a confirmat situația din S 2: locuirea din exteriorul cetății din perioada medieval timpurie a fost deosebit de intensă, fiind lăsată liberă, în jurul zidurilor, o fâșie de teren cu o lățime de cca. 13-20 m⁶⁰.

Deși a fost pusă în evidență o locuire consistentă din perioada medieval-timpurie în afara cetății⁶¹, în colecția IAB nu există nicio monedă din exteriorul cetății, situație generată, probabil, și de situația socială⁶² a celor care locuiau în așezarea civilă⁶³.

2006, p. 446-449.

⁵⁶ Șantier 1952, p. 408.

⁵⁷ ȘTEFAN *et alii* 1952, p. 408-409 și fig. 7.

⁵⁸ ȘTEFAN *et alii* 1953, p. 263.

⁵⁹ ȘTEFAN *et alii* 1957, p. 203-206.

⁶⁰ ȘTEFAN *et alii* 1959, p. 579-582 și fig. 1.

⁶¹ ȘTEFAN *et alii* 1959, p. 574-579.

⁶² Carnet Ion Barnea 1957, 37: subliniem absența ceramicii de calitate superioară cunoscută în bordeiele încadrate cu inventar bogat, din cuprinsul cetății.

⁶³ Conform notelor de săpătură din anul 1956 (Ion Barnea, Bucur Mitrea), în S 3 nu s-a descoperit nicio monedă bizantină.

Campania din anul 1957

Secțiunea 3 a fost finalizată în anul 1957 (a fost prelungită cu 18,50 m)⁶⁴, când a fost atins Turnul 1, dar la pământul viu nu s-a ajuns decât în câteva puncte⁶⁵.

Către capătul de Sud, pe latura de Vest, a fost deschisă o casetă (4,50 x 4 m), pentru a urmări suprafața unei arsuri, presupusă ca aparținând unui cuptor (între -0,60-0,90 m), fiind descoperită și o monedă de bronz, foarte probabil, bizantină⁶⁶. Prin trasarea casetei, s-a constatat, că arsura aparține unei locuințe incendiate din perioada medieval-timpurie⁶⁷.

În colecția IAB se află o singură monedă din clasa A, din caseta 1 - un *folles* din varianta 14 sau 22 (cat. 37) – care ne-ar putea sugera, dacă aparține acestui complex, că distrugerea locuinței s-a datorat invaziei din anul 1027.

Perpendiculară pe latura de Est a S 3, la 9 m spre Sud, a fost deschisă o nouă secțiune (S 3A, 20 x 2 m)⁶⁸, fiind continuate cercetările și în S 4⁶⁹.

În partea de Est a așezării *extra muros*, la SE de Turnul 4, a fost trasată o scurtă secțiune, S 5, constatându-se că și în această parte a așezării există mai multe niveluri de bordeie distruse prin incendiu (două sau trei), care se încadrează cronologic între sfârșitul sec X și mijlocul sec XI, după care locuirea încetează în această zonă⁷⁰.

Descoperirile din această campanie se prezintă astfel: varianta 1 (cat. 2), varianta 14 sau 22 (cat. 37), varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 89, 104), varianta 40 (cat. 135), varianta 40a sau 40b (cat. 149).

Descoperirile din perioada 1958-1961

În anul 1958 au fost continuate săpăturile din S 3A, secțiunea atingând lungimea de 66,50 m; cu această ocazie s-a constatat, din nou, că peste depunerile romano-bizantine, s-a depus un strat subțire de pământ vegetal, deasupra căruia se întinde un strat masiv de moloz, cu o grosime de cca 1 m, la baza căruia s-a găsit un *folles* anonim din clasa A 3 (cat. 77)⁷¹. Prezența acestei monede ne sugerează că acțiuni de nivelare au avut loc și după momentul Ioan Tzimiskes, în cazul de față putându-se vorbi, poate, de o refacere după invazia din anul 1027.

În caroul 12, la -1,90 m, s-a surprins cuptorul unui bordei amenajat pe stratul de moloz, atribuit primului nivel de locuire⁷², din inventarul căruia⁷³ există un *folles* anonim din clasa A2-A3 (cat. 4), care confirmă această încadrare cronologică.

Un alt bordei a fost descoperit către capătul de NE al secțiunii, în carourile

⁶⁴ Carnet Ion Barnea, 30.

⁶⁵ ȘTEFAN 1959a, p. 630-635 și 630-fig. 2.

⁶⁶ Carnet Ion Barnea, 37-39.

⁶⁷ ȘTEFAN 1959, p. 631.

⁶⁸ Carnet Ion Barnea, 39.

⁶⁹ ȘTEFAN 1959a, p. 635 și 630-fig. 2.

⁷⁰ ȘTEFAN 1959a, p. 630-fig. 2, 642-643.

⁷¹ ȘTEFAN 1961, p. 587, o monedă de la Ioan Tzimiskes.

⁷² Carnet Bucur Mitrea, 49-50, 64, 72-75.

⁷³ Carnet Bucur Mitrea, 63-65: la -2 m, lângă peretele de Nord și în apropierea colțonului, s-a găsit o monedă bizantină de bronz. Moneda după efigie și modulul mic, atât cât a putut fi curățită pe șantier, pare că trebuie atribuită lui I. Zimiskes, sau după modulul mic, epocii 969-989 (cf. Margaret Thompson).

31-33, pentru dezvelirea căruia a fost deschisă o casetă⁷⁴: din inventarul acestuia este menționată o monedă de bronz de la împăratul Constantin VIII (1025-1028)⁷⁵, piesă care nu se regăsește în colecția IAB, dar care poate fi atribuită clasei A2-A3.

În S5, către mijlocul secțiunii, a fost cercetat bordeiul 3, care taie stratul de moloz bizantin târziu: în arsură, lângă peretele de Vest, a fost găsită o monedă de bronz care, după cronologia fixată de Margaret Thompson, aparține împăratului Vasile II⁷⁶.

În colecția IAB se păstrează o singură piesă descoperită în S5, în anul 1958 – un *folis* anonim din clasa A3 (cat. 108) – care ar putea fi atribuit acestei locuințe ?

Din anul 1961 putem menționa un *folis* anonim din varianta 3 sau 20 (cat. 25), unul din varianta 24 (cat. 67) și o imitație turnată (cat. 190) descoperită în S 5, caseta 3 (V), sub o vatră, la -2,40 m, informații care nu ne permit să avansăm o încadrare cronologică⁷⁷ mai clară pentru acest tip de monedă.

Descoperirile din perioada 1962 - 1965

Seria descoperirilor monetare din așezarea *extra muros* este încheiată de câteva descoperiri care nu provin din complexe de locuire, eșalonate astfel: 1963 – varianta 36a, 39 sau 40 (cat. 93), 1964 – varianta 41 (cat. 163), 1965 – varianta 1d, 4, 5, 20b sau 24b (cat. 5), varianta 23 (cat. 57).

Lotul descoperirilor monetare este completat cu un *folis* anonim din varianta 39 (cat. 120), aflat într-o colecție particulară.

CONSIDERAȚII NUMISMATICE

În anul 1953 erau cunoscute 3 exemplare din timpul lui Ioan Tzimiskes și 8 exemplare din vremea împăraților Vasile II-Constantin VIII (nu este precizat metalul)⁷⁸, pentru ca în monografia publicată în anul 1967, să fie centralizate 67 de monede de bronz din perioada 969-989 și 74 de la Vasile II-Constantin VIII⁷⁹. Din perioada ultimilor doi împărați se descoperiseră și 116 monede de aur, dintre care 103 făceaua parte din tezaurul descoperit în anul 1939. Dintre cele 13 descoperiri izolate din perioada 1939-1962⁸⁰, în colecția IAB⁸¹ se regăsesc doar 6 ex⁸², la care putem adăuga alte trei piese descoperite ulterior⁸³.

⁷⁴ Carnet Ion Barnea, 10-40.

⁷⁵ ȘTEFAN 1961, p. 588.

⁷⁶ ȘTEFAN 1961, p. 590: lângă peretele de vest al bordeiului, printre lipitură și arsură a fost găsită o monedă de bronz de la Vasile II, cf. M. Thompson 1954.

⁷⁷ În carnetul de șantier al lui Bucur Mitrea, cel care a coordonat săpăturile, nu există decât referiri sporadice la S 5.

⁷⁸ ȘTEFAN *et alii* 1953, p. 262.

⁷⁹ *Dinogetia* I, p. 376.

⁸⁰ *Dinogetia* I, p. 376. În prefață se precizează că în monografie sunt publicate rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse între 1939-1962

⁸¹ În colecția Muzeului din Galați se păstrează o piesă (inv. 6287) despre care, în registrul inventar, se menționează că provine din săpăturile lui Gh. Ștefan din anul 1938, dar care a făcut parte din tezaurul descoperit în anul 1939.

⁸² MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 221-222, cat. 1-8, 10-piesa nr 9 aparține tezaurului descoperit în anul 1939; VÎLCU *et alii* 2006, p. 179-cat. 618, 181-cat., 629, 631, 182-cat. 633, 635-636.

⁸³ VÎLCU *et alii* 2006, p. 181-cat. 626, 630, 182-cat. 632.

Monedele de argint sunt reprezentate printr-o singură piesă – o imitație după un *miliaresion* bătut de Vasile II în perioada 977-989⁸⁴.

Centralizând datele referitoare la moneda mărunță, obținem 141 de monede de cupru descoperite în cursul cercetărilor din intervalul 1939-1962; în anul 1980, numărul era estimat la cca 150⁸⁵, pentru ca, în momentul de față să putem include în catalog, pentru perioada 1939-1989, un număr de 202 monede de cupru.

Acestea se repartizează astfel: un număr de 153 au fost descoperite în cetate, 22 în așezarea *extra muros*, în timp ce pentru un număr de 27 de exemplare nu sunt cunoscute condițiile de descoperire. Dintre ele doar 175 au fost identificate, în timp ce un număr de 5 *folles* anonimi au fost atribuiți clasei A2-A3 (cat. 198-202), pe baza mențiunilor din rapoartele de săpătură sau a descrierilor din carnetele de săpătură.

Distribuția acestor monede se prezintă astfel: un *follis* din clasa A1 (cat. 1), atribuit împăratului Ioan Tzimiskes (969-976), 181 ex. aparțin emisiunilor din clasa A2-A3 (cat. 2-113, 116-184), puse în circulație în timpul domniei împăraților Vasile II-Constantin VIII, iar 13 ex. reprezintă imitații turnate și anepigrafe (cat. 185-197).

Deoarece emisiunile anepigrafe au fost publicate nu cu mult timp în urmă⁸⁶, vom încerca să vedem, în ce măsură noile încadrări cronologice propuse pentru *folles* anonimi din clasa A2-A3, pot aduce clarificări în ceea ce privește începuturile locuirii din cetate și din așezarea *extra muros*.

Pe baza propunerilor avansate de către D. M. Metcalf, descoperirile din cetate (94 ex) se prezintă astfel: 19 ex din clasa A2 (Metropolitane – 5 ex, Grecia Centrală – 12 ex, ateliere provinciale – 2 ex), care au circulat în perioada 989-1015/1020 și 75 ex din clasa A3, care acoperă intervalul de timp 1015/1020-cca 1030.

Folles din clasa A2 reprezintă 20,21 % din totalul descoperirilor, ponderea fiind deținută de emisiunile din Grecia Centrală (63,16 %), fiind urmate, la mare distanță (26,32 %) de cele metropolitane și de trei piese atribuite unor ateliere provinciale (10,53 %).

O situație asemănătoare – o preponderență a pieselor din Grecia Centrală – s-a observat și în cadrul altor centre nord dobrogene de pe limesul dunărean: Aegyssus-Tulcea sau Salsovia-Mahmudia⁸⁷.

O altă constatare ce se desprinde cu claritate, o constituie creșterea considerabilă a numărului de *folles* anonimi din clasa A3 (78,95 %), care au fost puși în circulație începând cu deceniul al doilea al secolului al XI-lea.

V. Ivanisevic, care include și o serie de variante necunoscute lui D. M. Metcalf (109 ex), propune patru grupe cronologice: emisiunea I-a (976-1001) – 12 ex (11,01 %); emisiunea a II-a (1001-1010/1015) – 9 ex (8,26 %); emisiunea a III-a (1010/1015-1020/1025) – 75 ex (68,81 %); emisiunea a IV-a (1020/1025-1028) – 13 ex (11,93 %).

O trecere în revistă a exemplarelor care au fost bătute în intervalul 976-1015,

⁸⁴ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 230, cat. 1.

⁸⁵ BARNEA 1980, p. 274.

⁸⁶ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2003, p. 446-448, 454-456.

⁸⁷ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2010, p. 108, tabel VI.

ne oferă rezultate asemănătoare la cei doi autori: conform atribuirilor lui D. M. Metcalf, piesele din clasa A2 însumează 20,21 % din totalul descoperirilor din clasa A2-A3, procent asemănător cu cel rezultat 19,27 % în urma propunerilor lui V. Ivanisevic (emisiunea I cumulată cu emisiunea II).

Aceeași situație se înregistrează și pentru intervalul cronologic următor: conform lui D. M. Metcalf, obținem 78,95 % pentru perioada 1015/1020-cca 1030 și 80,74 % pentru intervalul 1010/1015-1028, conform lui V. Ivanisevic (însulate emisiunile III și IV).

Cifrele sunt elocvente și ne indică, cu claritate, că la începutul secolului al XI-lea asistăm la o pătrundere accelerată a monedelor bizantine de cupru, proces determinat de o dezvoltare deosebită a acestui centru bizantin.

Descoperirile monetare din *extra muros*, un lot nu prea numeros – 22 ex sau 12,57 % din totalul pieselor cu loc de proveniență cunoscut - se grupează astfel: D. M. Metcalf (18 ex): 5 ex din clasa A2 (Metropolitane – 4 ex, Grecia Centrală – 1 ex), care au circulat în perioada 989-1015/1020 și 13 ex din clasa A3, care acoperă intervalul de timp 1015/1020-cca 1030.

Emisiunile timpurii (27,78 %) ne-ar surprinde prin numărul mare de monede atribuite monetăriei constantinopolitane (80 %), în raport cu cele din Grecia Centrală (20 %) dar, având în vedere că cele grecești sunt mai timpurii, situația este perfect explicabilă și ne sugerează că locuirea civilă s-a înfiripat ulterior celei din cetate, cândva în primele decenii ale secolului al XI-lea.

Când facem această afirmație avem în vedere faptul că monedele din clasa A3 sunt mult mai numeroase (82,12 %) și extinderea locuirii în afara incintei trebuie să se fi produs pe fondul dezvoltării așezării, realități sugerate de creșterea explozivă a numărului de piese din clasa A3.

Propunerile avansate de către V. Ivanisevic - emisiunea I-a (976-1001) – 2 ex; emisiunea a II-a (1001-1010/1015) – 4 ex; emisiunea a III-a (1010/1015-1020/1025) – 13 ex; emisiunea a IV-a (1020/1025-1028) – 2 ex, nu fac decât să ne confirme că locuitorii s-au așezat mai târziu în exteriorul zidurilor: descoperirile din primele două emisiuni care acoperă un interval mare de timp (976-1010/1015) însumează doar 28,57% față de 71,43 % bătute într-o perioadă mult mai scurtă de timp 1010/1015-1028.

Numărul mult mai mic de monede din așezarea *extra muros* se datorează faptului că cercetările arheologice de aici s-au limitat la trasarea unor secțiuni pentru verificarea depunerilor arheologice; pe de altă parte, trebuie avută în vedere diferențierea socială existentă între cei care trăiau la adăpostul zidurilor și ceilalți.

Pe lângă numeroasele observații care au pus în evidență inventarul mai sărac al bordeielor de aici, putem să mai atragem atenția asupra faptului că toate monedele de aur publicate, descoperiri izolate (9 ex) - ne referim la cele bătute în acest interval cronologic, respectiv emisiuni de la împăratul Vasile II (976-1025) - provin din cetate: 1948 - *nomisma tetarteron* (cca. 1005-1025)⁸⁸; 1949 – 2 ex *nomisma tetarteron* (cca. 1005-1025)⁸⁹, 1950 – *nomisma tetarteron* (cca. 1005-

⁸⁸ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 221, cat. 10; VÎLCU *et alii* 2006, p. 182, cat. 636.

⁸⁹ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 221, cat. 2-*nomisma histamenon* ?; VÎLCU *et alii* 2006, p. 181, cat. 629-*nomisma tetarteron*; p. 182, cat. 633-*nomisma tetarteron*.

1025)⁹⁰; 1952 - *nomisma histamenon* (1001 ?-1005 ?)⁹¹; 1954 - *nomisma tetarteron* (cca. 1005-1025)⁹²; 1966 - *nomisma tetarteron* (cca. 1005-1025)⁹³, 1967 - *nomisma tetarteron* (cca. 1005-c. 1025)⁹⁴; 1968 - *nomisma tetarteron* (cca. 1005-1025)⁹⁵.

Plecând de la aceste informații oferite de materialul numismatic avut la dispoziție, vom încerca să actualizăm informațiile referitoare la descoperirile arheologice din cetate și din așezarea *extra muros*.

1. Cetate

Locuirea din perioada feudal-timpurie din cetate a fost precedată de o dărâmare a resturilor de ziduri, o nivelare, molozul și cărămida fiind evacuate pe platoul din jurul cetății, grosimea păstrată a acestui strat fiind în jur de cca 1,00 m. Este evident că o operațiune de asemenea proporții necesita forțe numeroase care au fost identificate cu elemente ale armatei bizantine prezente aici după reocuparea Dobrogei după victoria lui Ioan Tzimiskes din anul 971⁹⁶.

În campania din anul 1949, unul dintre mormintele descoperite (M 88), datat prin două monede de bronz de tipul IHSYS (HRISTYS) BASILEYS BASILEON, atribuite, în general, lui Ioan Tzimiskes, suprapunea o groapă menajeră mai veche. Pe baza celor două monede s-a considerat că, cu cel puțin câteva decenii înainte de domnia lui Ioan Tzimiskes (969-976), exista o locuire la Bisericuța⁹⁷.

Deși cele două piese nu se regăsesc printre cele nouă exemplare din campania acestui an, care se păstrează la IAB, totuși, putem considera că monedele aparțin clasei A2-A3⁹⁸, fiind emise în timpul domniei împăraților Vasile II-Constantin VIII (976-1028).

Acestea reprezintă singurele descoperiri monetare menționate în cadrul cimitirului de aici care, conform observațiilor făcute în campaniile următoare, a funcționat în a doua jumătate a secolului al XI-lea și în primele decenii ale secolului al XII-lea⁹⁹. Prin urmare, putem aprecia că cele două monede au fost refolosite într-o perioadă ulterioară emiterii lor.

Pe vatra bordeiului 13, incendiat, a fost descoperită o altă monedă de la "Ioan Tzimiskes", considerându-se că acesta exista în anul 971, fiind distrus în timpul reocupării Dobrogei de către bizantini¹⁰⁰. Pe lângă această piesă – o imitație turnată din clasa A2-A3 (cat. 185), în locuință au mai fost găsiți și doi

⁹⁰ ȘTEFAN *et alii* 1959, p. 35 - o monedă de aur cu efigiile lui Vasile al II-lea și a fratelui său Constantin al VIII-lea; VÎLCU *et alii* 2006, p. 181, cat. 631.

⁹¹ VÎLCU *et alii* 2006, p. 179, cat. 618.

⁹² MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 222, cat. 8; VÎLCU *et alii* 2006, p. 181, cat. 635.

⁹³ BARNEA 1973, p. 319: Vasile II-Constantin VIII (976-1028); VÎLCU *et alii* 2006, p. 181-cat. 630.

⁹⁴ BARNEA 1973, p. 323-325: o monedă de aur Vasile II-Constantin VIII (976-1028); VÎLCU *et alii* 2006, p. 182-cat. 632.

⁹⁵ VÎLCU *et alii* 2006, p. 181-cat. 626.

⁹⁶ ȘTEFAN *et alii* 1959a, p. 631-634; BARNEA 1983, p. 222.

⁹⁷ ȘTEFAN *et alii* 1949, p. 72-73.

⁹⁸ Din clasa A1, atribuită lui Ioan Tzimiskes la Dinogetia-Garvăn nu există decât 1 ex descoperit în anul 1967.

⁹⁹ COMȘA 1967a, p. 367-374.

¹⁰⁰ ȘTEFAN *et alii* 1949, p. 73.

folles anonimi¹⁰¹ din clasa A3 – varianta 39 (cat. 120) și varianta 40a-b (cat. 141) – piese a căror încadrare cronologică¹⁰² ne permite să apreciem că acest bordei a fost incendiat, de fapt, în timpul invaziei pecenegilor din anul 1027.

La 20 cm sub această locuință, s-a descoperit o vatră cu arsură, atribuită ultimului nivel, plasat anterior epocii lui Tzimiskes, cronologia coborând până în secolul al IX-lea¹⁰³. Evident, că în momentul de față, conform încadrărilor cronologice avansate de noile cataloage, putem afirma că această vatră a fost folosită la sfârșitul secolului al X-lea sau la începutul celui următor.

Pe baza descoperirilor monetare existente este infirmată și observația de natură stratigrafică din zona edificiului cercetat în anul 1950 – pe stratul romano-bizantin există numai o ușoară dungă de pământ, ceea ce sugera că populația s-a reîntors destul de repede, locuirea fiind reluată în cursul secolului al IX-lea¹⁰⁴.

Plecând de la informațiile acumulate până în anul 1954, pe succesiunea stratigrafică existentă (37 A-D, patru locuințe suprapuse) și pe cunoștințele incipiente asupra ceramicii din perioada medieval-timpurie, s-a presupus că "bordeiul 37 A-C s-ar putea data în secolul al X-lea, probabil în a doua jumătate, deși unele fragmente ceramice ar permite chiar o datare mai timpurie. Locuința 37 A-D reprezintă nivelul cel mai vechi al așezării feudale. Nu se poate însă spune dacă aparține începuturilor secolului al X-lea. Materialele descoperite aici par a indica chiar o epocă mai veche"¹⁰⁵.

Deși în această argumentație nu există nicio descoperire monetară, aceste propuneri trebuie reconsiderate, cea mai veche locuință putând fi atribuită sfârșitului secolului al X-lea.

Din datele cunoscute în momentul publicării monografiei, se presupunea că așezarea a fost constituită la sfârșitul secolului al IX-lea (date care se sprijină numai pe studierea tipologică a materialelor) sau la începutul secolului al X-lea¹⁰⁶.

Dintre aceste materiale, sunt amintite anumite tipuri de vârfuri de săgeți, amfore, mărgel¹⁰⁷, încadrări cronologice care, conform unor alte opinii, plasează, de exemplu – cele mai timpurii amfore (sferoidale) – în a doua jumătate a secolului al X-lea și prima jumătate a secolului al XI-lea¹⁰⁸.

Pe baza lotului de monede avut la dispoziție se poate afirma că după anul 971 a avut loc o reamenajare a incintei romane, locuirea dezvoltând-se treptat la adăpostul acestei fortificații¹⁰⁹.

Absența emisiunilor monetare puse în circulație de predecesorii lui Ioan Tzimiskes, prezente în număr destul de mare în alte centre dobrogene de pe

¹⁰¹ Carnet Ion Barnea, 93: 7 septembrie, la – 1,50 m și la cca 1,50 m Vest de țărșul 22, o altă monedă ca și cea de mai sus.

¹⁰² METCALF, 1979, p. 55-60, anii 1015/1020-cca 1030; IVANISEVIČ 1989, p. 36-39, emis III, anii 1010/1015-1020/1025.

¹⁰³ ȘTEFAN *et alii* 1951, p.31-33.

¹⁰⁴ ȘTEFAN *et alii* 1951, p. 38.

¹⁰⁵ ȘTEFAN *et alii* 1955, p. 717-723.

¹⁰⁶ COMȘA 1967, p. 27.

¹⁰⁷ COMȘA 200-201.

¹⁰⁸ BARNEA 1967, p. 249.

¹⁰⁹ BARNEA *et alii* 1997, p. 34.

limesul dunărean¹¹⁰, ne determină să avem rețineri în ceea ce privește existența unui nucleu de locuire anterior domniei acestui împărat.

2. Așezarea *extra muros*

Așezarea, care ocupa inițial numai suprafața protejată de ziduri, s-a extins atât pe platoul aflat la Sud de cetate, cât și pe porțiunea îngustă, aflată spre Vest, până la gârla Lățimea, ocupând întreaga suprafață a grindului¹¹¹.

Locuirea a avut un caracter organizat, ocupându-se, chiar de la început, întreaga suprafață a popinei¹¹².

Pe baza urmelor bogate de viață din perioada medieval-timpurie, surprinse în S2-S4, s-a considerat, că locuitorii s-au așezat aici, cu probabilitate, în a doua jumătate a secolului al X-lea, când s-a procedat la o amplă operațiune de curățire și nivelare a terenului. Locuirea se întindea pe întreaga suprafață a grindului Bisericuța, fiind lăsată, de-a lungul zidurilor, o fâșie de teren cu o lățime de cca 15-20 m¹¹³.

Singurul eveniment care ar putea explica lucrările de nivelare cât și ritmul deosebit de susținut în care a avut loc repopularea așezării, este reocuparea Dobrogei de către bizantini în vremea lui Ioan Tzimiskes¹¹⁴.

Raționamentul este corect dar, cu amendamentul, că trebuiesc avute în vedere doar lucrările desfășurate în cetate în timpul cărora o mare cantitate de moloz a fost împrăștiată la exteriorul cetății.

Pe baza informațiilor și a descoperirilor monetare rezultate în urma săpăturilor din perioada 1939-1989, putem afirma că locuirea s-a extins în spațiul *extra muros* la începutul secolului al XI-lea. Raportul dintre *folles* anonimi din clasa A2 (5 ex) și cei din clasa A3 (13 ex) sau dintre emisiunile I-II (6 ex) și III-IV (15 ex) indică o prezență mult mai mare a monedelor în ultima parte a domniei împăratului Vasile al II-lea (976-1025) și în timpul lui Constantin VIII (1025-1028), situație ce s-ar putea datora unei populări rapide a terenului din jurul cetății.

INVAZIA PECENEGILOR DIN ANUL 1027

Studierea pieselor de tip *folles* din clasa A2-A3 ne oferă repere cronologice mai clare care ne permit să precizăm că acest atac a vizat și teritoriul Dobrogei, fiind afectată și așezarea de la Dinogetia-Garvăn¹¹⁵.

1. Cetate

Din observațiile făcute în diferite sectoare, s-a constatat că în cadrul așezării există câteva niveluri de bordeie arse, unul dintre acestea, datat prin monede și stratigrafic, fiind plasat în timpul domniei împăratului Vasile II (976-1025)¹¹⁶.

În anul 1949, în sectorul A, cu ocazia cercetării bordeiului 13, incendiat¹¹⁷, au fost descoperite trei monede: o imitație pe vatră și două în umplutură, care

¹¹⁰ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2003, p. 162-165.

¹¹¹ ȘTEFAN *et alii* 1959, p. 583.

¹¹² ȘTEFAN *et alii* 1959a, p. 635.

¹¹³ ȘTEFAN 1959, p. 580-583.

¹¹⁴ ȘTEFAN 1959a, p. 638.

¹¹⁵ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 108.

¹¹⁶ COMȘA 1967, p. 29.

¹¹⁷ ȘTEFAN *et alii* 1951, p. 27.

aparțin clasei A3 (1015/1020-cca 1030), respectiv emis III (1010/1015-1020/1025), ceea ce ne permite să afirmăm că locuința a fost distrusă în timpul acestui atac.

În campania din anul 1951, în sectorul C, a fost cercetat bordeiul 125, incendiat¹¹⁸, din inventarul căruia există un *folles* anonim din varianta 20: identificarea nu este sigură dar distrugerea bordeiului poate fi pusă pe seama aceluiași eveniment.

În anul 1982, în sectorul A IV/1, în zona dintre turnurile 7 și 8, a fost cercetat bordeiul 183, a cărui distrugere a fost pusă în legătură cu marea invazie a pecenegilor din anul 1036¹¹⁹. Prezența în inventarul locuinței a unui *folles* anonim din clasa A2-A3 (catalog 181), piesă emisă în timpul domniei împăraților Vasile II-Constantin VIII (976-1028), ne determină să optăm pentru un eveniment anterior, respectiv invazia pecenegilor din anul 1027.

În aceeași situație¹²⁰ se află bordeiul 185, datat cu ajutorul a doi *folles* din clasa A3 (varianta 14b, 24 sau 24g și varianta 39) și bordeiul 187 (un *folles* din varianta 20) a căror distrugere se datorează tot invaziei din anul 1027.

2. Așezarea extra muros

Primul bordei incendiat a fost cercetat în anul 1957, fiind surprins în capătul de E-NE al secțiunii S 3A, fiind datat cu un *folles* din clasa A2-A3 (varianta 1c, 14, 22, 35 sau 41).

În anul 1958, în bordeiul 3, incendiat, din S 5, a fost găsită o monedă de la Vasile II, care după cronologia recentă aparține clasei A3 (varianta 39 sau 40).

Descoperirile din cetate, completate de acest bordei din așezarea *extra muros*, ne indică faptul că atacul pecenegilor a vizat nu numai așezarea civilă, dar a provocat și incendierea a numeroase locuințe din sectoare diferite, aflate la adăpostul fortificațiilor.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR MONETARE

Lista cataloagelor folosite

DOC III/2 = Alfred Bellinger and Philip Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*, volume III, Part 2, Philip Grierson, *Basil I to Nicephorus III* (867-1081), Washington, 1973

Ivanisevic 1989 - Vujadin Ivanisevic, *Interpretation and dating of the folles of Basil II and Constantin VIII - The Class A 2*, ZRVI 27-28 (1989), p. 19-42.

Metcalf 1970 - D. M. Metcalf, *Interpretation of the Byzantine „Rex Regnatum” folles of Class „A” c. 970 – 1030*, NC 10 (1970), p. 199-219.

Metcalf 1979 - D. M. Metcalf, *Coinage in South-Eastern Europe, 820-1396*, Second Edition, Royal Numismatic Society, Special Publication, No 11, London, 1979.

Morrisson II = Cécile Morisson, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale. Tome II. De Phillipicus à Alexius III (711-1204)*, Paris, 1970.

¹¹⁸ ȘTEFAN *et alii* 1952, p. 350, fig. 2: planul cetății și al săpăturilor, p. 353, fig. 4: planul săpăturilor din anul 1951, sectorul C-bordei sec. XI; p. 380, aparține nivelului II; *Dinogetia I*, planul de la fig. 5 – apare ca bordei incendiat în a doua jumătate a sec. XI.

¹¹⁹ VASILIU 1991, p. 372-374.

¹²⁰ VASILIU 1991, p. 386: distruse în anul 1036.

IOAN I TZIMISKES (969-976)

Constantinopol

Follis

Clasa A 1 (970-976)

DOC III/2, pp. 648-649, clasa A1, anii 970-976 (?)

Morrisson II, p. 585, clasa A1, anii 969-976

1967, *passim*.1. AE, ora 6, 4,00 g, 23 mm. T-b. IAB-inv 1760/64¹²¹.**VASILE II-CONSTANTIN VIII (976-1028)***Follis*

Clasa A2-A3 (976-1028)

Varianta 1

DOC III/2, p. 650, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/1035

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Metropolitană, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis II, anii 1001-1010/1015

1957, S 3/1956, *passim*, *extra muros*.

2. AE, ora 6, 13,08 g, 30 x 32 mm. IAB-inv 805/4.

Varianta 1b sau 23 ?1950, Sector II A, Groapa 1, - 1,20 – 1,60 m, *cetate*.3. AE, ora 6, 10,05 g, 32,5 x 30 mm. IAB-inv 1193/58¹²².**Varianta 1c, 14, 22, 35 sau 41 ?**1958, S 3A, c 12, - 2,00. Bordei către capătul de NE, din inventarul căruia este menționată o monedă de bronz, din timpul împăratului Constantin VIII (1025-1028)¹²³. *Extra muros*4. AE, ora 6, 11,09 g, 26,5 mm. T-u. IAB-inv 895/25¹²⁴.**Varianta 1d, 4, 5, 20b sau 24b ?**1965, S 12, c 7, - 1,60 m, *extra muros*.

5. AE, 6,14 g, 29 mm-ruptă ½. T-u. IAB-inv 1760/17.

Varianta 2-29 sau 51 ?

¹²¹ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 274, cat. 1.¹²² MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 275, cat. 7.¹²³ ȘTEFAN *et alii* 1961, p. 588; BARNEA 1961, p. 307.¹²⁴ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 275, cat. 4.

1952, Sector D 15, c 5¹²⁵, *cetate*.

6. AE, ora 5, 15,77 g, 31 mm. T-u. IAB-inv 1193/527.

7. AE, ora 6, 14,90 g, 28 x 30 mm. Col. Bogdan Constantinescu.

1954, Sector D 15, c A, *cetate*.

8. AE, ora 5, 11,96 g, 29 x 31 mm. T-u. IAB-inv 1193/535.

1952, Sector C, c 11, - 0,70 m, *cetate*.

9. AE, ora 6, 10,57 g, 29 x 27 mm. T-u. IAB-inv 1193/511.

1969, Sud poartă Vest, c 6, - 1,20 m, *extra muros*.

10. AE, ora 6, 8,72 g, 30 mm. T-u. IAB-inv 1760/83.

1939, Turnul 4, sus¹²⁶, *cetate*.

11. AE, ora 6, 5,40 g, 28 mm. T-u, rupt. IAB-inv 744/85.

1983, S A, c 3, - 0,30 m, *cetate*.

12. AE, ora 6, 4,61 g, 28,30 x 28,55 mm. T-u. ICEM-inv 45497.

Varianta 3

DOC III/2, pp. 651-652, clasa A2, anii 976 (?) - c 1030/35

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, pp. 55-60, clasa A2, Grecia centrală, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis I, anii 976-1001

1951, sector B, secțiunea B 6, c 10-20, *cetate*.

13. AE, ora 5, 17,80 m, 34 x 36 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu o liniuță verticală. T-b. IAB-inv 1193/118.

1953, Sector C, mal C2-C3, c 3, - 0,80 m, *cetate*.

14. AE, ora 6, 12,44 g, 31 x 33 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu o liniuță verticală. T-b. IAB-inv 1193/315.

1949, *passim*.

15. AE, ora 6, 9,86 g, 30 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu o liniuță verticală. T-b. IAB-inv 1193/7.

Varianta 3, 5, 20 sau 24b ?

1956, Sector A III, c 2, Groapă mare în apropierea laturii de Vest a cetății, în dreptul turnului 11, cu o monedă de bronz de la Ioan Tzimiskes¹²⁷, *cetate*.

¹²⁵ ȘTEFAN *et alii* 1953, p. 254: două monete de bronz din vremea lui Ioan Tzimiskes, găsite în puncte diferite, în stratul de pământ cenușiu-compact, la adâncimea de -1,80-2 m. Vezi și cat. 110.

¹²⁶ Turnul a fost degajat în anul 1943, cf. Raport 1944, p. 76.

¹²⁷ ȘTEFAN *et alii* 1959, p. 571-572.

16. AE, ora 6, 14,36 g, 29 x 30 mm. T-u. IAB-inv 735/7.

1951, sector B, secțiunea B 1, c 10, - 0,90 m, *cetate*.

17. AE, ora 6, 8,99 g. 29 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-u. IAB-inv 1193/186.

1950, sector B III, 3 m Est de țărușul 20, *cetate*.

18. AE, ora 6, 8,49 g, 29 x 30 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu o liniuță verticală. T-av u. IAB-inv 1193/69.

1950, 1 m Nord de țărușul 1, - 1,00 m, *cetate*.

19. AE, ora 6, 7,40 g. 31 mm. T-u. IAB-inv 1193/67.

Varianta 3 sau 20 ?

1951, *passim*.

20. AE, ora 5, 15,42 g, 30 x 31 mm. T-u. IAB-inv 1193/431.

1951, Sector W, c 6, - 0,95 m, *cetate*.

21. AE, ora 6, 13,64 g, 29 x 30 mm. T-av u. IAB-inv 1193/417.

1955, sector A III, la 0,50 m NV de cotlonul Bordeiului 19b, *cetate*.

22. AE, ora 7, 12,70 g, 28 x 29 mm. T-b. IAB-inv 1193/379.

Passim.

23. AE, ora 6, 9,73 g, 31 mm. T-u. IAB-inv 1193/561

Passim.

24. AE, ora 6, 9,63 g, 29,5 mm. T-av u. IAB-inv 1168/14.

1961, via lui Lefterache, *extra muros*¹²⁸.

25. AE, ora 6, 7,04 g, 26 mm. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/477.

Varianta 5

DOC III/2, p. 652, clasa A2, anii 976 (?) - c. 1030/35

Morrisson II, p. 596-cu modul mic, p. 597-cu modul mare, clasa A, anii 976-1025

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Grecia centrală, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis I, anii 976-1001

Passim.

26. AE, ora 5, 12,00 g, 29 x 31 mm. T-b. IAB-inv 1193/484.

¹²⁸ Carnet Ion Barnea, 1951, p. 43: via lui Radu Lefterache se află la cca 150-200 m Est de cetate; carnet Bucur Mitrea 1958, 3: secțiunea S 3A a fost prelungită până în marginea de Vest a viei lui Radu Lefterache.

Varianta 5, 20b sau 24b ?

1951, Sector B, secțiunea B 4, a (c ?) 2, Groapă, *cetate*.

27. AE, ora 6, 12,30 g, 29 x 31 mm. T-u. IAB-inv 1193/116.

1966, Turnurile 9 – 10.

28. AE, ora 6, 11,19 g, 31 mm. T-av u. IAB-inv 1760/47.

1949.

29. AE, ora 6, 9,79 g, 31 x 33 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu o liniuță verticală. T-b. IAB-inv 1193/13.

Varianta 7 ?

DOC III/2, p. 653, clasa A2, anii 976 (?) -c 1030/35

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Grecia centrală, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis I, anii 976-1001

1945, *passim*.

30. AE, ora 6, 19,98 g, 33 x 36 mm. T-rv u. IAB-inv 1193/579.

Varianta 8

DOC III/2, p. 653, clasa A2, anii 976 (?) -1030/35

Morrisson II, p. 586-587, clasa A, anii 976-1025

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Grecia centrală, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis I, anii 976-1001

1954, *passim*.

31. AE, ora 6, 11,24 g, 28 x 31 mm. T-av u. IAB-inv 1232/127.

1989, *passim*.

32. AE, ora 6, 9,95 g, 31 x 30 mm. T-b. IAB-f inv¹²⁹.

Varianta 9

DOC III/2, p. 654, clasa A2, anii 976 (?) -c 1030/35

Metcalf, 1970, p. 199-218; Metcalf, 1979, p. 55-60, clasa A2, Grecia centrală, anii 989-1015/1020

Ivanisevic, 1989, p. 36-39, clasa A2, emis I, anii 976-1001

1949.

33. AE, ora 6, 13,54 g, 33 x 34 mm. T-f. b. IAB-inv 1193/8.

Varianta 9, 48 sau 49 ?

¹²⁹ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 275, cat. 3.

1962, 25 VIII, Sect E V, Est *praetorium*, căzută din mal, *cetate*.

34. AE, ora 5, 13,78 g, 30 mm. T-av u. IAB-inv 1219/61.

Varianta 11

DOC III/2, p. 654, clasa A2, anii 976 (?)–1030/1035 ?

Morrisson II, p. 587, clasa A, anii 976-1025

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Grecia centrală, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis I, anii 976-1001

1949, *passim*.

35. AE, ora 6, 11,31 g, 29 x 31 mm. T-b. IAB-inv 1193/10.

1951, sector B, secțiunea B 6, c 3, *cetate*.

36. AE, ora 6, 11,14 g, 30 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-b. IAB-inv 1193/119.

Varianta 14 sau 22 ?

DOC III/2, varianta 14, p. 655, varianta 22, p. 658, clasa A2, anii 976 (?)–1030/35

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, varianta 14, 22, clasa A2, Metropolitană, anii 989–1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, varianta 14, 22, clasa A2, emis II, anii 1001-1010/15

Mănuclu-Adameșteanu 2001, p. 137-147; Mănuclu-Adameșteanu & I. Poll 2006, p. 445-446: monedele turnate au fost obținute în atelierul de la Isaccea.

1957, S 3, caseta 1, *extra muros*.

37. AE, ora 6, 7,53 g, 27 x 28 mm. Turnat-u. IAB-inv 805/6¹³⁰.

1951, Sector W, c 3, - 0,20 m, *cetate*.

38. AE, ora 6, 5,04 g, 27 x 29 mm. T-u. IAB-inv 1193/428.

Varianta 14b, 24 sau 24g ?

1954, *passim*, groapă menajeră, *cetate*.

39. AE, ora 5, 10,80 g, 28 x 31 mm. T-b. IAB-inv 1232/125¹³¹.

1984, sector A IV/1, 1983-1984, Bordeiul 185-pe podea, *cetate*¹³².

40. AE, ora 6, 9,78 g, 27,5 x 28 mm. T-b. ICEM-inv 45162¹³³.

1952, sector C, Bordeiul 120, *cetate*.

¹³⁰ IORDANOV1980, p. 10, cat. 10: inv 6, varianta 41.

¹³¹ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 275, cat. 5.

¹³² VASILIU 1981, p. 376.

¹³³ VASILIU 1991, p. 376: monedă clasa A2, găsită pe podeaua bordeiului; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 576, cat. 6: varianta 24.

41. AE, ora 6, 9,66 g, 29,5 mm. T-b, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/452.

42. AE, ora 6, 9,15 g, 30 mm. T-b. IAB-inv 883/2.

1950, sector B III, c 16, - 0,80 m *cetate*.

43. AE, ora 7, 8,22 g, 27 mm. Dublă frapă. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/63.

1982, S A, Groapa 2, *cetate*.

44. AE, ora 6, 8,06 g, 28,97 x 26,72 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-u. ICEM-inv 45499¹³⁴.

1952, sector B, secțiunea B 5, c 3, Groapă *cetate*.

45. AE, ora 6, 7,99 g, 26 x 28 mm. T-b. IAB-inv 1193/216.

1951, sector IV/1, secțiunea B 3 *cetate*.

46. AE, ora 6, 5,60 g, 26,5 mm. T-u. IAB-inv 1193/404.

Varianta 16

DOC III/2, p. 656, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/1035 ?

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Metropolitană, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis I, anii 976-1001

1950, Biserică, în colțul de NE, - 0,70 m: în pătura de pământ și moloz care a acoperit morții¹³⁵, *cetate*.

47. AE, ora 6, 11,95 g, 30 x 33 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, nu este marcat cu nimic. T-av u. IAB-inv 1193/73.

Varianta 16a

DOC III/2, p. 657, clasa A2, anii 976 (?) - c 1030/35

Ivanisevic 1989, pp. 36-39, clasa A2, emis II, anii 1001-1010/1015

1949.

48. AE, ora 5, 14,11 g, 32 x 34 mm. T-f b. IAB-inv 1193/11¹³⁶.

1950, sector B, la 1 m N-E de țaruș 16, - 0,80 m, la baza vetrei¹³⁷, *cetate*.

49. AE, ora 6, 9,87 g, 29,50 mm. IAB-1193/68.

¹³⁴ VASILIU 1991, p. 376: emisiune Vasile II Bulgaroctonul; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 576, cat. 11.

¹³⁵ Notele de pe plic sunt completate de o informație din Carnetul lui Bucur Mitrea, 51: o monedă a fost descoperită, chiar pe zid, la curățarea acestuia.

¹³⁶ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 275, cat. 6.

¹³⁷ Pe aceeași vatră s-a mai descoperit o altă monedă de bronz bizantină (un *folles* anonim din varianta 34, cat. 82).

Varianta 18

DOC III/2, p. 657, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/35

Morrisson II, p. 587, 597 - cu modul mare, clasa A, anii 976-1025

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Metropolitană, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis II, anii 1001-1010/15

Mănuclu-Adameșteanu 2001, p. 137-147; Mănuclu-Adameșteanu & I. Poll 2006, p. 445-446: monedele turnate au fost obținute în atelierul de la Isaccea.

Passim.

50. AE, ora 6, 15,71 g, 32 x 33 mm. T-av u. IAB-inv 1193/485.

1982, sector A, c 2, Groapa 2, *cetate*.

51. AE, ora 6, 10,97 g, 33,11 x 30,47 mm. T-u. Surfrapat pe A2-A3? – rv/rv. ICEM-inv 45482¹³⁸.

1950, Sector III, 1,50 m Est de țărușul 16, - 1,00 m, în pământ tare¹³⁹, *cetate*.

52. AE, ora 6, 10,02 g, 30 mm. T-u. IAB-inv 1193/70.

53. AE, ora 6, 5,17 g, 28 x 27 mm. Turnat-u. Col. Bogdan Constantinescu.

Varianta 20

DOC III/2, p. 658, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/35

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Grecia centrală, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis I, anii 976-1001

1951, sectorul C, c 17, Bordei 125-la marginea de Vest¹⁴⁰, *cetate*.

54. AE, ora 6, 17,92 g, 32 mm. T-f u, identificare incertă ? IAB-inv 1193/209.

1984, sector A, c 3, Bordei 187, *cetate*.

55. AE, ora 6, 11,30 g, 28,32 x 27,36 mm. T-u. ICEM-inv 45488¹⁴¹.

Varianta 20-24 ?

1954, *passim*.

56. AE, ora 5, 8,82 g, 26 x 28 mm. T-u. IAB-inv 1232/124.

Varianta 23

DOC III/2, pp. 658-659, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/1035 ?

¹³⁸ VASILIU 1991, p. 378: emisiune Vasile II Bulgaroctonul; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 576, cat. 10.

¹³⁹ Carnet de săpătură Ion Barnea, 121.

¹⁴⁰ *Dinogetia* I, planul de la fig. 5 – apare ca bordei incendiat în a doua jumătate a sec. XI.

¹⁴¹ VASILIU 1991, p. 377: Thompson, clasa A2; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 576, cat. 8: varianta 23 ?

Morrisson II, p. 587, 598-cu modul mare, clasa A, anii 976-1025
 Metcalf 1970, pp. 199-218; Metcalf 1979, pp. 55-60, clasa A2, Metropolitană,
 anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, pp. 36-39, clasa A2, emis II, anii 1001-1010/1015

1965, S 8 – S 9, c 8, - 1,70 m, *extra muros*.

57. AE, ora 6, 9,35 m, 30 mm. IAB-inv 1760/18.

Varianta 24

DOC III/2, p. 659-660, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/1035 ?

Morrisson II, p. 587, 596-cu modul mic, p. 598-cu modul mare, clasa A, anii
 976-1025

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A3, anii 1015/1020–cca
 1030

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis III, anii 1010/1015-1020/1025

1949, Sector III, la Est de țărșul 8, în pământ cenușos, - 0,30 m, *cetate*.

58. AE, ora 6, 11,10 g, 30 x 29 mm. T-b. IAB-inv 1193/30¹⁴².

1953, sector B, secțiunea B 4/5, c 1, - 1,30 m, *cetate*.

59. AE, ora 6, 10,41 g, 27 x 28 mm. T-b. IAB-inv 1193/265.

1953, sector B, secțiunea B 10, f. n. Vest - 0,30, *cetate*.

60. AE, ora 6, 10,29 g, 28 mm. T-b. IAB-inv 1193/266.

1977. Donație I. Limbidis.

61. AE, ora 6, 10,15 g, 28 mm. ICEM-inv 39770¹⁴³.

1950, Biserică, *cetate*.

62. AE, ora 6, 9,34 g, 27 x 28 mm. T-b. IAB-inv 1193/65.

1982, sector A, Groapa 2, din profil Vest, *cetate*.

63. AE, ora 6, 8,89 g, 25,80 x 26,35 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul
 hastei superioare a literei E, nu este marcat cu nimic. T-u, tăiat ulterior. ICEM-inv
 45477¹⁴⁴.

1967, *passim*.

64. AE, ora 6, 8,70 g, 28 mm. T-b. IAB-inv 1760/65.

1950, sector B, la 9,50 m Sud de țărșul 6, c 11, - 0,80 m, *cetate*.

65. AE, ora 5, 8,26 g, 27 x 26 mm. Rv-dublă frapă. T-b, tăiat ulterior. IAB-inv
 1193/66.

¹⁴² MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 276, cat. 8.

¹⁴³ OBERLÄNDER-TÄRNOVEANU 1980, p. 509, cat. 145.

¹⁴⁴ VASILIU 1991, p. 376: emisiune Vasile II Bulgaroctonul; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU
 1991, p. 576, cat. 12: varianta 24.

1954, sub Bordeiul 14, *cetate*

66. AE, ora 6, 8,05 g, 25 x 27 mm. Rv-dublă frapă. T-b. IAB-inv 1193/377.

1961, în via lui Lefterache, *extra muros*

67. AE, ora 6, 7,57 g, 25 mm. T-b. IAB-inv 1193/475.

1951, S-V de cetate, S I, c 2, - 0,40 m, *extra muros*.

68. AE, ora 6, 7,50 g, 28 x 29 mm. T-b. IAB-inv 1193/389.

1952, sector B, secțiunea B 6, groapa 54, *cetate*.

69. AE, ora 6, 7,45 g, 23 x 24 mm. T-b. IAB-inv 1193/217.

1951, Grind, colțul de SE, *extra muros*.

70. AE, ora 6, 6,83 g, 28 mm. T-b, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/24.

1951, sector W, c 3, - 0,25 m, *cetate*.

71. AE, ora 6, 6,28 g, 24 x 26 mm. T-u. IAB-inv 1193/416.

72. AE, ? g, 26 mm. Turnat. IAB-inv ?/253¹⁴⁵.

Varianta 24a

Ivanisevic 1989, pp. 36-39, cl A2, emis III, anii 1010/1015-1020/1025

1952, sector C, *cetate*.

73. AE, ora 6, 8,97 g, 25 x 27 mm. T-u. IAB-inv 1193/510.

Varianta 24a sau 24f ?

Ivanisevic 1989, pp. 36-39, cl A2, emis III, anii 1010/1015-1020/1025

1954, Sector B/1950, pe podea bisericuță, *cetate*.

74. AE, ora 6, 11,70 g, 30 x 32 mm. T-u. IAB-inv 1232/128.

1949, bordeiul 1, pe vatră¹⁴⁶, *cetate*¹⁴⁷.

75. AE, ora 6, 8,97 g, 27 mm. T-b. IAB-inv 1193/4.

Varianta 24a, 24f, 33b, 36a, 39, 40, 42c sau 42d ?

1945, pe malul bălții, spre podul Lățimea, provenind din dărâmarea așezării civile, provocată de eroziunea apelor.

76. AE, ora 6, 13,35 g, 32,5 mm. T-b. IAB-inv 1193/578¹⁴⁸.

¹⁴⁵ IORDANOV 1980, p. 10, cat. 8: piesa nu se regăsește în colecția IAB.

¹⁴⁶ Carnet Bucur Mitrea, 1: descriere și desen.

¹⁴⁷ Șantier 1949, 69-plan bordei 1; *Dinogetia* I, 1967, fig. 5-bordei 21, din prima jumătate a sec. XI.

¹⁴⁸ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 276, cat. 9.

1958, S 3A, c 23, - 2,40 m, sub stratul de moloz adus din cetate, important pentru faza de construcție, *extra muros*¹⁴⁹.

77. AE, ora 6, 6,43 g, 24 mm. T-u. IAB-inv 895/26.

Varianta 25

DOC III/2, p. 661, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/1035 ?

Morrisson II, p. 587, 598-cu modul mare, clasa A, anii 976-1025

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Provincială, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis II, anii 1001-10120/1015

1950, sector B, c 19, - 0,60 m, *cetate*.

78. AE, ora 6, 12,09 g, 31 x 33 mm. Rv-dublă frapă. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. IAB-inv 1193/72.

Varianta 26

DOC III/2, p. 662, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/1035 ?

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A2, Provincială, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis II, anii 1001-1010/1015

1949.

79. AE, ora 6, 14,02 g, 33 x 32 mm. T-b. IAB-inv 1193/12.

Varianta 32

DOC III/2, p. 663, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/1035 ?

Morrisson II, p. 586-587, 596, 598, clasa A, anii 976-1025

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A3, anii 1015/1020-cca. 1030

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis IV, anii 1020/1025-1028

80. AE, ora 6, 7,05 g, 24 x 28 mm. T-b. Col. Bogdan Constantinescu.

Varianta 34

DOC III/2, p. 664, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/1035 ?

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, pp. 55-60, clasa A2, anii 989-1015/1020

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis II, anii 1001-1010/1015

Passim.

81. AE, ora 6, 15,94 g, 30 x 33 mm. T-u. IAB-inv 1168/15.

1950, sector III, 1 m Nord de țărușul 16, - 0,80 m, la baza vetrei¹⁵⁰, *cetate*.

82. AE, ora 12, 10,65 g, 29 x 27 mm. T-u. IAB-inv 1193/71.

¹⁴⁹ ȘTEFAN *et alii* 1961, p. 587, o monedă de la Ioan Tzimiskes.

¹⁵⁰ Carnet săpătură Ion Barnea, 129: 29 iunie, pe aceeași vatră s-a mai descoperit o altă monedă de bronz bizantină (un *follis* anonim din varianta 16a, cat. 50).

Varianta 34-40 ?

1952, sector C/1951, c 6, Groapă martor¹⁵¹, *cetate*.

83. AE, ora 5, 8,03 g, 27 mm. T-u. IAB-inv 1193/509.

Varianta 35

DOC III/2, p. 665, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/1035 ?

Morrisson II, p. 587, clasa A, anii 976-1025

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis II, anii 1001-1010/1015

1939, Turnul 5, pe culoar, *cetate*.

84. AE, ora 6, 10,28 g, 29 x 27 mm. T-b. IAB-inv 744/83¹⁵².

Varianta 36a, 39 sau 40 ?

1030 Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A3, anii 1015/1020-cca

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis III, anii 1010/1015-1020/1025

1954, sector A IV, nivelare, -0,50-0,75 m, *cetate*.

85. AE, ora 6, 13,10 m, 30 mm. T-b. IAB-inv 1232/132.

1949.

86. AE, ora 5, 12,40 g, 31 mm. T-u. IAB-inv 1193/122.

1958, sector A 4, *passim*¹⁵³, *cetate*.

87. AE, ora 6, 12,21 g, 27 x 30 mm. T-b. IAB-inv 895/28.

1949, sector III, din stratul superior, *cetate*.

88. AE, ora 5, 11,13 g, 28 mm. T-b. IAB-inv 1193/41.

1957, secțiunea 3 A, din umplutura șanțului, *extra muros*.

89. AE, ora 7, 10,54 g, 30 mm. T-u. IAB-inv 822/124.

1939 (?), Curtina interioară, turn 1 – 2, *cetate*.

90. AE, ora 6, 10,37 g, 29 mm. T-u. IAB-inv 1193/575.

1949, *passim*.

91. AE, ora 6, 9,72 g, 28 mm. T-u. IAB-inv 1193/1.

92. AE, ora 6, 9,66 g, 26 x 27 mm. T-b. IAB-inv 1232/122.

¹⁵¹ ȘTEFAN *et alii* 1953, p. 254-255, groapă aflată la Est de B 123 și la 2,50 m N de absida basilicii, în care s-a găsit o monedă de bronz din vremea împăratului Vasile al II Bulgarohtonul.

¹⁵² MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 276, cat. 10.

¹⁵³ Carnet Bucur Mitrea 1958, joi 24 iulie, 16: cu ocazia curățeniei din sectorul A IV au fost găsite două monede bizantine de bronz din secolul XI.

- 1963, S 7, c 10, - 1,10 m, *extra muros*.
93. AE, ora 6, 9,35 g, 28 x 31 mm. T-u. IAB-inv 1245/22.
- 1942, la exteriorul Turnului 10, *extra muros*.
94. AE, ora 6, 8,69 g, 28 mm. T-b. IAB-inv 744/81.
- 1982, sector A, Groapa 2, profil Vest, *cetate*.
95. AE, ora 6, 8,45 g, 26,91 x 25,08 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul
hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-u. ICEM-inv 45481¹⁵⁴.
- 1953, sector B, secțiunea B 9, mijloc, *cetate*.
96. AE, ora 6, 7,90 g, 27,5 x 25 mm. T-b, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/261.
- 1951, sector B, c l, groapa ε, *cetate*.
97. AE, ora 5, 7,84 g, 28 mm. T-u. IAB-inv 1232/123.
- 1987, în podeaua unui bordei cercetat în campaniile anterioare, *cetate*.
98. AE, ora 6, 7,82 g, 25 mm. T-b. IAB-f inv¹⁵⁵.
- 1953, sector B, secțiunile B 5/6, c 12, groapă, *cetate*.
99. AE, ora 6, 7,78 g, 26 mm. T-b. IAB-inv 1193/262.
- 1961, în via lui Lefterache, *extra muros*.
100. AE, ora 6, 7,71 g, 28 mm. T-u. IAB-inv 1193/476.
- 1982, sector A, c 2, groapa 2, profil Vest, *cetate*.
101. AE, ora 6, 7,37 g, 27,55 x 25,60 mm. T-u. ICEM-inv 45479¹⁵⁶.
102. AE, ora 6, 7,31 g, 25 mm. Rv-în nimb, în stânga are patru puncte cu un
pătrat în mijloc, iar sus are cinci puncte. T-b. IAB-f. inv¹⁵⁷.
- 1954, sector A IV, șanț, *cetate*.
103. AE, ora 6, 6,50 g, 25 x 26 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei
superioare a literei E, este marcat cu o liniuță verticală. T-b, tăiat ulterior. IAB-inv
823/2¹⁵⁸.
- 1957, S 3A, c 7, - 0,40 m, *extra muros*.
104. AE, ora 6, 6,45 g, 30 mm. T-u. IAB-inv 805/5.
- 1953, sector B, secțiunea B 9, prelungire Est, *cetate*.
105. AE, ora 6, 6,40 g, 27 x 26 mm. T-b. IAB-inv 1193/263.

¹⁵⁴ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 577, catalog 15.

¹⁵⁵ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 277, cat. 15.

¹⁵⁶ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 577, cat. 16.

¹⁵⁷ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 277, cat. 16.

¹⁵⁸ IORDANOV 1980, p. 10, cat. 9: 6,50 g, 26 mm, dar este publicat ca turnat și IAB-inv
?/64.

1951, sector C, la N de țărușul 10, - 1,20 m, cotlon pietre afumate¹⁵⁹, *cetate*.
106. AE, ora 6, 6,06 g, 26 mm. Rv-dublă frapă. T-u. IAB-inv 1193/148.

1951, mal Vestic D/1951 - W, *cetate*.
107. AE, ora 6, 5,99 g, 27 mm. T-u. IAB-inv 1193/547.

1958, S 5, bordeiul 3 ?, *extra muros*.
108. AE, ora 6, 5,77 g, 25 x 28 mm. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 915/4.

1948, suprafața A, 1-5 (9 x 6), strat superior, în apropierea chiupului cu grâu, *cetate*.

109. AE, ora 6, 5,57 g, 26 mm. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 743/48.

1952, sector D, secțiunea 5¹⁶⁰, *cetate*.
110. AE, ora 6, 5,54 g, 25 x 28 mm. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 1011/11.

1960, sector A 3, Vest Bordei 10 ? (V b 10), *cetate*.
111. AE, ora 6, 5,40 g, 25 mm. T-u. IAB-inv 1089/42.

1950, sector II A, Bordeiul 9¹⁶¹ (pe plic este trecut L α)¹⁶², *cetate*.
112. AE, ora 6, 3,82 g, 23 x 24 mm. Modul mic - ștanțat pe o foaie de metal subțire. T-b. IAB-inv 1193/49.

1985, S A, prelungire, - 0,70 m, *cetate*.
113. AE, ora 6, 2,80 g, 24,10 x 25,70 mm. T-u, rupt. ICEM-inv 45498.

Imitație variantele 39-40– emisiune locală.

1950, sector II A, K 1, groapă mare, *cetate*.
114. AE, ora 6, 2,82 g, 22,60 x 20,50 mm. Bătut pe o foaie de metal subțire. IAB-inv 1193/57.

1951, sector B, secțiunea B 6, c 2, *cetate*.
115. AE, ora 6, 2,39 g, 24,86 x 24,59 mm. Bătut pe o foaie de metal subțire. IAB-inv 1193/117.

Varianța 39

DOC III/2, pp. 665-666, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/35

Morrisson II, p. 587, 596-cu modul mic, p. 598-cu modul mare, clasa A, anii

¹⁵⁹ Șantier 1952, p. 387: la NV de colțul de Vest al bordeiului 109, la adâncimea de -1,20 m, un cotlon distrus în care a fost descoperită și o monedă de bronz din vremea împăraților bizantini Vasile II și Constantin VIII.

¹⁶⁰ ȘTEFAN *et alii* 1953, p. 254: două monete de bronz din vremea lui Ioan Tzimiskes, găsite în puncte diferite, în stratul de pământ cenușiu-compact, la adâncimea de -1,80-2 m. Vezi și cat. 6.

¹⁶¹ ȘTEFAN *et alii* 1951, p. 27: două monete de la Ioan Tzimiskes, aflate în locuința 9.

¹⁶² În colecția IAB se păstrează 18 *folles* anonimi din clasa A2-A3, descoperiți în anul 1950, două monede fiind semnalate doar în bordeiul 9: în aceste condiții am putut presupune că notația de pe plicuri (L α), a devenit, la publicare bordeiul 9.

976-1025

Metcalfe 1970, p. 199-218; Metcalfe 1979, p. 55-60, clasa A3, anii 1015/1020-cca 1030

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis III, anii 1010/1015-1020/1025

1951, sector W, c 3, - 0,50 m, *cetate*.

116. AE, ora 6, 12,40 g, 28 x 29 mm. T-b, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/418.

1951, sector A, *passim*, *cetate*.

117. AE, ora 6, 8,64 g, 27 x 30 mm. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/114.

118. AE, ora 6, 8,42 g, 26,30 x 30,20 mm. T-b, perforat pentru avers. Col. p.¹⁶³, *extra muros*.

1951, sector E 2, c 9, - 0,25 m, *cetate*.

119. AE, ora 6, 7,81 g, 29 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, nu este marcat cu nimic. T-b. IAB-inv 1193/185.

1984, sector A, c 3, Bordei 185, în pământul de umplutură¹⁶⁴, *cetate*.

120. AE, ora 6, 7,63 g, 26,46 x 24,31 mm. T-u, tăiat ulterior. ICEM-inv 45486¹⁶⁵.

Passim.

121. AE, ora 6, 7,18 g, 25 x 26 mm. T-u. IAB-inv 1168/13.

1982, sector A, c 2, groapa 2, *cetate*.

122. AE, ora 6, 7,15 g, 29 x 27 mm. T-u. ICEM-inv 45480¹⁶⁶.

1949, sector III, Bordeiul 13, *cetate*.

123. AE, ora 6, 5,31 g, 26 x 27 mm. T-b. IAB-inv 1193/29.

Varianta 40

DOC III/2, p. 662, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/35

Morrisson II, p. 587, 596-597-cu modul mic, p. 598-cu modul mare, clasa A, anii 976-1025

Metcalfe 1970, p. 199-218; Metcalfe 1979, p. 55-60, clasa A3, anii 1015/1020-cca 1030

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis III, anii 1010/1015-1020/1025

1949, suprafața A, sector IV – 23, *cetate*.

124. AE, ora 6, 18,93 g, 28 x 35 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-b. IAB-inv 1193/42.

¹⁶³ POPESCU 2002, p. 84, cat. 8, pl. I/8.

¹⁶⁴ VASILIU 1991, p. 376: emisiune Vasile II Bulgaroctonul.

¹⁶⁵ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 576, cat. 7: varianta ?

¹⁶⁶ VASILIU 1991, p. 378: emisiune Vasile II Bulgaroctonul; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 576, cat. 14.

1954, sector B, secțiunea B 16, -10, *cetate*.

125. AE, ora 6, 14,58 g, 27 x 30 mm. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 1232/129.

1954, secțiunea B 10 – din umplutura bordeiului inferior, *cetate*.

126. AE, ora 6, 12,75 g, 29 x 32 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, nu este marcat cu nimic. T-b. IAB-inv 1232/130.

1939, Turnul 6, culoar B-C, *cetate*

127. AE, ora 6, 11,67 g, 26 x 28 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, nu este marcat cu nimic. T-b. IAB-inv 744/82.

1949.

128. AE, ora 6, 11,48 g, 29 x 32 mm. T-b, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/6.

Passim.

129. AE, 9,89 g, 28 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-f b. ICEM-inv 49850¹⁶⁷.

1949, *passim*.

130. AE, ora 6, 9,29 g, 28 x 29,5 mm. T-b. IAB-inv 1193/5.

1954, sector D, secțiunea D 4, c 5, *cetate*.

131. AE, ora 6, 8,87 g, 23 x 26 mm. T-u, tăiat ulterior. IAB-f. inv¹⁶⁸.

1967, *passim*.

132. AE, ora 6, 8,54 g, 28 mm. T-u. IAB-inv 1760/67.

1954, sector D, secțiunea D 7, c 8, *cetate*.

133. AE, ora 6, 8,47 g, 25 x 28 mm. Rv-dublă frapă. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/534.

1962, sector A, groapă SV de Bordei 4¹⁶⁹, *cetate*.

134. AE, ora 6, 8,39 g, 26 x 28 mm. Rv-dublă frapă. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 1219/60.

1957, secțiunea 3/1956, *passim*, *extra muros*.

135. AE, ora 6, 8,28 g, 27 mm. T-b. IAB-inv 805/7.

1951, sector C, c 20, - 1,20 m. La 2 m Vest de țarușul 14¹⁷⁰, *cetate*.

¹⁶⁷ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 276, cat. 11.

¹⁶⁸ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 276, cat. 12.

¹⁶⁹ Carnet Ion Barnea, sâmbătă 4 iulie, 156: la N-NV de bordeiul 8 și la S-SV de bordeiul 4, apare o groapă de provizii feud. t. din care împachetăm o monedă bizantină. Pe baza acestui *folliis* anonim din clasa A3 și din descrierea fragmentelor ceramice (p. 183-185) putem aprecia că groapa datează din primele decenii ale secolului al XI-lea.

¹⁷⁰ Carnet Ion Barnea, joi 28 iunie, 57-58: în caroul 20, la 2 m Vest de țarușul 14, în

136. AE, ora 6, 7,77 g, 25 x 27 mm. Rv-dublă frapă. T-u. IAB-inv 1193/147.

Variantă 40a

DOC III/2, p. 667, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/35

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis III, anii 1010/1015-1020/1025

1951, suprafața B/50, *passim*, *cetate*.

137. AE, ora 6, 10,31 g, 26 x 29 mm. T-b. IAB-inv 1193/205.

1955, sector A III, 1 m Sud de Bordeiul 16b - 1,50 m, *cetate*.

138. AE, ora 6, 9,21 g, 26 x 28 mm. T-av u, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/378.

Variantă 40b

DOC III/2, p. 667, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/35.

Ivanisevic 1989, pp. 36-39, clasa A2, emis III, anii 1010/1015-1020/1025.

1953, sector B, secțiunea B 9, c 2-15, *cetate*.

139. AE, ora 5, 16,27 g, 31 x 34 mm. T-b. IAB-inv 1193/267.

1988, mal dintre b5 - c 5, *cetate*.

140. AE, ora 6, 11,11 g, 26 mm. T-f b. IAB-f. inv.¹⁷¹.

1949 ?

141. AE, ora 6, 9,29 g, 28 mm. T-b. IAB-inv 1193/35.

1951, sector C, c 11, - 0,05 m, *cetate*.

142. AE, ora 6, 8,80 g, 28 x 29 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-f b. IAB-inv 1193/149.

1951, sector C, 1 m Vest de țărușul 10, - 1,20 m, în pământ negricios, tare¹⁷², *cetate*.

143. AE, ora 6, 8,74 g, 28 mm. T-u. IAB-inv 1193/145.

Variantă 40a sau b ?

1949, sector III, Bordeiul 13, *cetate*.

144. AE, ora 6, 17,96 g, 35 mm. T-b. IAB-inv 1193/31.

1954, sector A IV, c 3, șanț, *cetate*.

145. AE, ora 5, 15,33 g, 27 x 29 mm. T-b. IAB-inv 1232/131.

1949, suprafața A, sector III, c 25, - 1,50 m, *cetate*.

pământul negru-cărbunos-cenușos, compact, o monedă bizantină de bronz (Vasile II și Constantin VIII).

¹⁷¹ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 277, cat. 13.

¹⁷² Carnet Ion Barnea, vineri 8 iunie, 42-43: o monedă de bronz, de mărimea celor bizantine din sec. X-XI, sub care era o vatră cu cenușă.

146. AE, ora 6, 14,31 g, 31 mm. T-b. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-b. IAB-inv 1193/32.

1949, *passim*.

147. AE, ora 6, 12,40 g, 31 mm. T-u. IAB-inv 1193/9.

1953, sector A III, țăruiș 8, - 1,20 m, *cetate*.

148. AE, ora 6, 10,59 g, 28 x 26 mm. T-u. IAB-inv 1193/255.

1957, secțiunea 3A, la umplutura șanțului, *extra muros*.

149. AE, ora 5, 10,54 g, 28 mm. T-b. IAB-inv 822/32.

1948, suprafața A, strat 1, *cetate*.

150. AE, ora 6, 9,41 g, 29 mm. T-u, perforat. IAB-inv 743/49.

1982, suprafața A, c 2, Groapa 2, *cetate*.

151. AE, ora 6, 8,69 g, 27,47 x 26,54 mm. T-u. ICEM-inv 45484.

Passim.

152. AE, ora 6, 8,14 g, 27 x 29 mm. Col. Bogdan Constantinescu.

1982, suprafața A, c 2, Groapa 2, *cetate*.

153. AE, ora 6, 7,67 g, 29 x 28 mm. T-b. ICEM-inv 45489¹⁷³.

1951, sector C, c 20, groapă¹⁷⁴, *cetate*.

154. AE, ora 6, 7,30 g, 25 x 26 mm. T-u, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/170.

1952, sector D, secțiunea D 8, c 5, - 0,30 m, *cetate*.

155. AE, ora 6, 7,03 g, 24,70 x 24,55 mm. Turnat-u. IAB-inv 1193/526.

1952, sector B, secțiunea B 5, c 1, *cetate*.

156. AE, ora 6, 6,71 g, 25 x 29 mm. T-b. IAB-inv 1193/217 bis.

1939 ?, Turnul 4¹⁷⁵, curțina exterioră.

157. AE, ora 5, 6,35 g, 27 mm. T-u. IAB-inv 744/84.

1950, sector Biserică, II, - 0,30 m, *cetate*.

158. AE, ora 6, 5,88 g, 25,50 x 24,92 mm. Turnat-u. IAB-inv 1193/64¹⁷⁶.

1952, sector C/1951, c 19, - 1,10 m, *cetate*.

¹⁷³ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 577, cat. 20: varianta 39-40 ?

¹⁷⁴ Carnet Ion Barnea, luni 4 iunie, 37-38: în c 20, la - 0,50-0,60 m, începe o groapă de gunoi, largă la gură de cca. 1-1,20 m și adâncă de cca. 1 m, din inventarul căreia este menționată o monedă bizantină târzie (X-XI).

¹⁷⁵ Turnul a fost degajat în anul 1943, cf. Raport 1944, p. 76.

¹⁷⁶ IORDANOV 1980, p. 10, cat. 9: varianta 39.

159. AE, ora 6, 2,94 g, 23,75 x 23,69 mm. Turnat-u. IAB-inv 1193/451¹⁷⁷.

Varianta 41

DOC III/2, p. 668-669, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/35

Morrisson II, p. 587, 597-cu modul mic, p. 598-cu modul mare, clasa A, anii 976-1025

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A3, anii 1015/1020-cca 1030

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis IV, anii 1020/1025-1028

1953, sector B, secțiunile B1 – B3, *cetate*.

160. AE, ora 6, 14,10 g, 30 mm. T-b. IAB-inv 1193/268.

1951, sector C, c 19, - 0,80 m, *cetate*.

161. AE, ora 6, 12,95 g, 27 x 28 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-av u. IAB-inv 1193/146.

1982, suprafața A, c 2, Groapa 2, *cetate*.

162. AE, ora 6, 12,64 g, 29,05 x 29,16 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu o linie verticală. T-b. ICEM-inv 45490¹⁷⁸.

1964, pe platoul de la Sud de cetate, *extra muros*.

163. AE, ora 6, 12,07 g, 29 mm. T-f b. IAB-inv 1760/7.

1960, sector A III, N b 11, groapă, *cetate*.

164. AE, ora 6, 11,02 g, 30 x 31 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-av u. IAB-inv 1089/43.

1950, sector II A, Bordeiul 9¹⁷⁹ (pe plic este trecut L α)¹⁸⁰, *cetate*.

165. AE, ora 5, 10,59 g, 25 x 27 mm. T-b. IAB-inv 1193/50.

1984, suprafața A, c 3, bordeiul 187, *cetate*.

166. AE, ora 6, 9,70 g, 27,18 x 26,19 mm. T-u. ICEM-inv 45487¹⁸¹.

1982, S A, c 2, groapa 2, profil Vest, *cetate*.

167. AE, ora 6, 9,51 g, 27,53 x 28,26 mm. T-b. ICEM-inv 45478¹⁸².

¹⁷⁷ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 277, cat. 14.

¹⁷⁸ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 577, cat. 19: varianta 35.

¹⁷⁹ ȘTEFAN *et alii* 1951, p. 27: două monete de la Ioan Tzimiskes, aflate în locuința 9.

¹⁸⁰ Vezi mai sus, n. 162.

¹⁸¹ VASILIU 1991, p. 377: Thompson, clasa A2; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 576, cat. 9.

¹⁸² VASILIU 1991, p. 378: emisiune Vasile II Bulgaroctonul; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 576, cat. 9.

1949, suprafața A, sect E-V, groapă, *cetate*.

168. AE, ora 6, 9,03 g, 24 x 26 mm. T-av u, tăiat ulterior. IAB-inv 1193/3.

1953, sector B, secțiunea B 9, lărgire N-E, *cetate*.

169. AE, ora 6, 8,83 g, 27 x 30 mm. T-u. IAB-inv 1193/260.

1950, sector III B, la 2 m Vest de țărșul 5, - 1,00 m, *cetate*.

170. AE, ora 6, 8,64 g, 26 x 27 mm. Rv-sfârșitul legendei, în dreptul hastei superioare a literei E, este marcat cu un punct. T-u. IAB-inv 1193/62.

170a. AE, 7 g. Turnat. IAB-inv ?¹⁸³

Varianta 45

DOC III/2, p. 671, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/35

Morrisson II, p. 587, clasa A, anii 976-1025

Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A3, anii 1015/1020-cca 1030

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis IV, anii 1020/1025-1028

Tip Morisson.

1970, 10 m Sud praetorium, - 1,80 m, *cetate*.

171. AE, ora 6, 9,69 g, 30 mm. T-b. IAB-inv 1760/100¹⁸⁴.

Tip DOC

1951, sector B, c 1, *cetate*.

172. AE, ora 6, 9,22 g, 29 mm. T-b. IAB-inv 1193/210.

1949, *passim*.

173. AE, ora 6, 6,88 g. 28 x 30 mm. IAB-inv 1193/2.

Tip Metcalf

1982, suprafața A, c 2, groapa 2, profil Vest, *cetate*.

174. AE, ora 6, 9,00 g, 29,10 x 26,91 mm. T-u. ICEM-inv 45483¹⁸⁵.

Varianta 51 ?

DOC III/2, p. 674, clasa A2, anii 976 (?) - 1030/35

Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emis IV, anii 1020/1025-1028

1950, sector IV, B, *cetate*.

175. AE, ora 6, 15,03 g, 33 x 30 mm. T-f u. IAB-inv 1193/106.

Clasa A2-A3 ?

Varianta ?

¹⁸³ IORDANOV 1980, p. 10, cat. 10-piesa nu se regăsește printre exemplarele verificate la IAB.

¹⁸⁴ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 277, cat. 19.

¹⁸⁵ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 577, cat. 18.

1966, *passim*.

176. AE, 13,37 g, 33 mm. T-f u. IAB-inv 1760/46.

1953, sector B, *passim*, *cetate*.

177. AE, ora 6, 8,86 g, 30 mm. T-f u, perforat central. IAB-inv 1193/264.

Passim.

178. AE, ora 6, 8,17 g, 31 mm. T-f u. IAB-inv 1193/562.

1952, sector C/1951, c 6, - 0,60 m, *cetate*.

179. AE, ora 6, 7,79 g, 32 mm. T-f u. IAB-inv 1193/512.

1954, la Est de locuința 138, *cetate*.

180. AE, 6,83 g, 30 mm. T-f u. IAB-inv 1232/126.

1982, sector A IV/1, S A, c 2, Bordeiul 183, *cetate*¹⁸⁶.

181. AE, ora 6, 6,70 g, 29,31 x 28,85 mm. T-f u. ICEM-inv 45485¹⁸⁷.

1954, secțiunea B 12, c 3, *cetate*.

182. AE, 6,08 g, 28 mm. T-f u. IAB-inv 1232/158.

Passim.

183. AE, 5,23 g, 26 mm. T-f u, rupt. IAB-inv 1193/500.

1953, *passim*.

184. AE, ora 6, 2,24 g, 26 mm. T-u, rupt. IAB-f. inv.¹⁸⁸

Imitații turnate

1962, la 6 m N-V de țărșul 12.

185. AE, 2,36 g. 22,19 x 22,42 mm. Turnată-f u. Avers-bustul lui Hristos, bine redat, cu două puncte în nimb. Revers-litere și imitații de litere dispuse pe patru rânduri. IAB-inv 1219/68¹⁸⁹.

1950, sectorul III, Est, sub bordeiul cu podea de lut, *cetate*.

186. AE, 2,20 g, 23,80 x 23,74 mm. Turnată-f. u. Revers-mai multe rânduri de litere sau pătrățele (anepigrafă ?), dispuse pe toată suprafața monedei. IAB-inv 1193/91¹⁹⁰.

¹⁸⁶ VASILIU 1991, p. 372-374 și pl. II.

¹⁸⁷ VASILIU 1991, p. 373: M. Thompson, cl. A2.

¹⁸⁸ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, p. 278, cat. 23.

¹⁸⁹ IORDANOV 1980, p. 13, cat. 121, "vede" 7 rânduri de pătrățele; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, p. 454, cat. 1.

¹⁹⁰ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, p. 454-455, cat. 7-anepigrafă ?

1949, sector III, Bordeiul 13 – pe vatră¹⁹¹, *cetate*.

187. AE, 1,79 g, 20,79 x 22,62 mm. Turnată-f u. IAB-inv 1193/38¹⁹².

1941, *passim*.

188. AE, ora 5, 1,47 g, 19,88 x 19,98 mm. Turnată-b, perforată lateral. Avers-bustul lui Hristos, bine redat, cu un punct în nimb. Revers-litere și imitații de litere, de mărimi diferite, dispuse pe patru rânduri. IAB-inv 744/103¹⁹³.

1953, sector B, secțiunea B 11, f. n, *cetate*.

189. AE, 1,34 g, 19,78 x 19,58 mm. Turnată-f u. Avers-bustul lui Hristos, cu barbă, schematizat, cu două puncte în nimb. Revers-litere și imitații de litere, de mărimi diferite, dispuse pe patru rânduri. IAB-inv 1193/308¹⁹⁴.

1961, secțiunea 5, caseta 3 (V), - 2,40 m, sub vatră.

190. AE, 0,65 g, 18,56 x 15,31 mm. Turnată-f u, ruptă. Avers-bustul lui Hristos, bine redat, cu două puncte în nimb. Revers-pe toată suprafața monedei, imitații de litere dispuse pe patru sau cinci rânduri. IAB-inv 1192/12¹⁹⁵.

Imitații turnate, anepigrafe

1951, suprafața E 1, c 3, - 0,37 m, *cetate*.

191. AE, ora 3, 2,84 g, 22,86 x 22,23 mm. Turnată-u. Avers-bustul lui Hristos, cu barbă, schematizat, cu un punct în nimb. Revers-patru rânduri de pătrățele. Turnată-u. IAB-inv 1193/204¹⁹⁶.

1950, suprafața B, Bordeiul fierarului, *cetate*.

192. AE, 2,76 g, 23,25 x 23,92 mm. Turnată-b. Avers-bustul lui Hristos, bine redat, cu Biblie și două puncte în nimb. Revers-șase rânduri de pătrățele dispuse pe toată suprafața monedei. IAB-inv 1193/310¹⁹⁷.

1962, curtea turnurilor 11-12.

193. AE, 2,10 g, 22,50 mm. Turnată-u. Revers-cinci rânduri de pătrățele dispuse pe toată suprafața monedei. IAB-inv 1219/69¹⁹⁸.

1953, suprafața A1, țarușul 10, *cetate*.

194. AE, 1,78 g, 21,57 x 20,45 mm. Turnată-u, ruptă. Rv-patru rânduri de pătrățele ? Perforată, dar nu pentru avers. IAB-inv 1193/464¹⁹⁹.

¹⁹¹ ȘTEFAN *et alii* 1950, p. 73: o monedă de bronz din vremea împăratului Ioan Zimisces s-a găsit pe vatra bordeiului incendiat nr. 13.

¹⁹² MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1996, p. 332, cat. 38: varianta ?

¹⁹³ IORDANOV 1980, p. 13, cat. 114, "vede" 4 rânduri de pătrățele; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, p. 454, cat. 2.

¹⁹⁴ IORDANOV 1980, p. 13, cat. 117, "vede" 4 rânduri de pătrățele.

¹⁹⁵ IORDANOV 1980, p. 13, cat. 115; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, p. 454, cat. 4.

¹⁹⁶ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, p. 454, cat. 5.

¹⁹⁷ IORDANOV 1980, cat. 118, "vede" 8 rânduri de pătrățele; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, p. 454, cat. 6.

¹⁹⁸ IORDANOV 1980, p. 13, cat. 120, "vede" 7 rânduri de pătrățele.

¹⁹⁹ IORDANOV 1980, p. 13, cat. 116; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, p. 455,

1945, secțiunea 4, *extra muros*.

195. AE, ora 3, 1,69 g, 21,70 x 21,93 mm. Revers-patru rânduri de pătrățele. Turnată-u. MIG-inv 711/3.

1953 (?), *passim*.

196. AE, 1,44 g, 21,36 x 19,25 mm. Turnată-b. Avers-bustul lui Hristos, bine redat, cu două puncte în nimb. Revers-șase rânduri de pătrățele dispuse pe toată suprafața monedei. IAB-inv 1193/325²⁰⁰.

1956, suprafața A 3, - 1,60 m, *cetate*.

197. AE, 1,27 g, 21,35 x 16,98 mm. Turnată-ruptă. Avers-bustul lui Hristos, bine redat, cu două puncte în nimb. Revers-șase rânduri de pătrățele dispuse pe toată suprafața monedei. IAB-inv 735/8²⁰¹.

Folles anonimi din clasa A2-A3 ?²⁰²

1949, bordeiul 8

198. AE, ? g, ? mm²⁰³.

1949-1950, bordeiul 10

199. AE, ? g, ? mm²⁰⁴

1949, sector II, - 1,38 m.

200. AE, ? g, ? mm²⁰⁵

1949, sector II, c 25, -1,50 m.

201. AE, ? g, ? mm²⁰⁶.

1950, pe vatra bordeiului 18.

202. AE, ? g, ? mm²⁰⁷.

BIBLIOGRAFIE

BARNEA 1979 - Alexandru Barnea, *Dinogetia*, 1978. *Raport privind săpăturile arheologice din sectorul D, Via Principalis (II)*, Materiale 13 (1979), p. 205-206.

cat. 9.

²⁰⁰ IORDANOV 1980, p. 13, cat. 119, "vede" 5 rânduri de pătrățele; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, 455, catalog 10.

²⁰¹ IORDANOV 1980, p. 13, cat. 113; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006, p. 455, cat. 11.

²⁰² Piese menționate în rapoartele de săpătură sau în carnetele de șantier, care nu se regăsesc în colecția IAB.

²⁰³ ȘTEFAN *et alii* 1954, p. 168: în sectorul A, în pământul de umplutură al bordeiului 8, a apărut o monedă din vremea împăratului bizantin Vasile al II-lea.

²⁰⁴ ȘTEFAN *et alii* 1951, p. 27.

²⁰⁵ Carnet Ion Barnea, 93.

²⁰⁶ Carnet Ion Barnea, 93.

²⁰⁷ Carnet Ion Barnea, 108.

BARNEA 1983 - Alexandru Barnea, *Dinogetia IV. Precizări cronologice*, Materiale 17/1 (1983), p. 217-223.

BARNEA 1984 - Alexandru Barnea, *Dinogetia III. Precizări cronologice*, Peuce 9 (1984), p. 339-346.

BARNEA 1989 - Alexandru Barnea, *Cronica cercetărilor arheologice efectuate în anii 1981-1988 de Institutul de Arheologie din București*, SCIVA 40 (1989), 3, p. 295-314.

BARNEA 1990 - Alexandru Barnea, *Cronica cercetărilor arheologice efectuate în anul 1989 de Institutul de Arheologie din București*, SCIVA 41 (1990), 3-4, p. 315-323.

BARNEA et alii 1997 - Alexandru Barnea, Ion Barnea, Adrian Popescu, Mihai Ionescu, Ion Vasiliu, Gabriel Jugănar, 26. Garvăn, *Dinogetia, com. Jijila, jud. Tulcea*, CCA. 1983-1992, p. 34-35.

BARNEA 1961 - Ion Barnea, *Noi contribuții la cunoașterea Țesutului în așezarea de la Garvăn (secolele X-XII)*, SCIV 12 (1961), 2, p. 307-314.

BARNEA 1967 - Ion Barnea, *Ceramica de import*, in: *Dinogetia I*, p. 229-276.

BARNEA 1973 - Ion Barnea, *Noi descoperiri din epoca feudalismului timpuriu la Dinogetia-Garvăn, jud. Tulcea (1963-1968)*, Materiale 10 (1973), p. 291-331.

BARNEA 1980 - Ion Barnea, *Dinogetia – ville byzantine du Bas – Danube*, Byzantina 10 (1980), p. 239-287.

COMȘA 1967 - Eugen Comșa, *Stratigrafia așezării feudale-timpurii*, in: *Dinogetia I*, p. 25-29.

COMȘA 1967a - Eugen Comșa, *Cimitirul*, in: *Dinogetia I*, p. 367-374.

DIACONU 1978 - Petre Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et XIIe siècles*, Bucarest, 1978.

Dinogetia I - Gh. Ștefan, I. Barnea, Maria Comșa, Eugen Comșa, *Dinogetia I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericiuța-Garvăn*, București, 1967.

DURUY 1885 - Victor Duruy, *Histoire des Romains*, Paris, 1885.

IORDANOV 1980 - Ivan Iordanov, *Ranni formi na monetno proizvodstvo (XI-XII v.) v bălgarskite zemi*, Numizmatika, tom XIV (1980), 2, p. 4-15.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991 - Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Cronica descoperirilor monetare din nordul Dobrogei (III)*, Peuce 10 (1991), p. 575-588.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1996 - Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Din nou despre monedele bizantine turnate, din secolul al XI-lea, descoperite în Dobrogea*, Peuce 12 (1996), p. 321-376.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001 - Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Istoria Dobrogei în perioada 969-1204. Contribuții arheologice și numismatice*, București, 2001.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2003 - Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Monnaies byzantines de la collection du Musée du Bas Danube de Călărași découvertes à Păcuiul lui Soare (Xe-XIIIe siècle)*, BSNR, XCII-XCVII (1998-2003), 146-151, p. 161-174.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU & POLL 2006 - Gh. Mănucu-Adameșteanu & Ingrid Poll, *Un tezaur de folles anonimi din clasa A2-A3, descoperit la Noviodunum-Vicina (?) - Isaccea*, Pontica 39 (2006), p. 435-459.

NETZHAMMER 1905 - Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase (1905-1924)*. Jurnal, vol I-II. (Ed. Nikolaus Netzhammer și Krista Zach), București, 2005.

OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980 - Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Cronica descoperirilor monetare din nordul Dobrogei*, Peuce 8 (1980), p. 499-513.

POPESCU 2002 - Adrian Popescu, *Noi descoperiri de monede romane și bizantine de la Dinogetia și Salsovia*, CN 8 (2002), p. 81-86.

Raport 1944 - Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943, Bucovina I. E. Torouțiu, București, 1944.

Șantier 1952 - Șantierul Garvăn (*Dinogetia*), SCIV 3 (1952), p. 349-413.

ȘTEFAN 1941 - Gh. Ștefan, *Dinogetia I. Risultati della prima campagna di scavi (1939)*,

Dacia 7-8 (1937-1940), p. 401-425.

ȘTEFAN *et alii* 1950 - Gh. Ștefan-responsabil, I. Barnea, G. Florescu, I. Gheorghiu, G. Iacob, B. Mitrea, *Rezultatul săpăturilor de la Dinogetia, comuna Garvăn - Tulcea*, SCIV 1 (1950), p. 69-74.

ȘTEFAN *et alii* 1951 - Gh. Ștefan-responsabil, I. Barnea, B. Mitrea, D. Protase, V. Vătășianu, *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de la Garvăn - Dinogetia*, SCIV 2 (1951), 1, p. 19-49.

ȘTEFAN *et alii* 1953 - Gh. Ștefan-responsabil, I. Barnea, Expectatus Bujor, Eugen Comșa, Ștefan Constantinescu, Gheorghe Popilian, *Șantierul Garvăn-Dinogetia*, SCIV 4 (1953), 1-2, p. 238-270.

ȘTEFAN *et alii* 1954 - Gh. Ștefan-responsabil, I. Barnea, Expectatus Bujor, Eugen Comșa, Ștefan Constantinescu, Petre Diaconu, Ion Dragomir, Gheorghe Popilian, *Șantierul arheologic Garvăn-Dinogetia (r. Măcin, reg. Galați)*, SCIV 5 (1954), 1-2, p. 161-175.

ȘTEFAN *et alii* 1955 - Gh. Ștefan-responsabil, I. Barnea, B. Mitrea, M. Chișvasi, P. Diaconu, E. Comșa, Șt. Constantinescu, *Șantierul arheologic Garvăn-Dinogetia (r. Măcin, reg. Galați)*, I. Săpăturile de la Garvăn din anul 1954, SCIV 6 (1955), 3-4, p. 713-735.

ȘTEFAN *et alii* 1957 - Gh. Ștefan-responsabil, I. Barnea, B. Mitrea, *Șantierul arheologic Garvăn-Dinogetia (r. Măcin, reg. Galați)*, Materiale 4 (1957), p. 198-209.

ȘTEFAN 1958 - Gh. Ștefan, *Dinogetia - A problem of ancient topography*, Dacia N.S. 2 (1958), p. 317-329.

ȘTEFAN *et alii* 1959 - Gh. Ștefan, I. Barnea, Eugen Comșa, Maria Chișvasi-Comșa, Bucur Mitrea, *Săpăturile arheologice de la Garvăn (r. Măcin, reg. Galați)*, Materiale 5 (1959), p. 565-586.

ȘTEFAN *et alii* 1959a - Gh. Ștefan-responsabil, I. Barnea, Maria Chișvasi-Comșa, Bucur Mitrea, *Săpăturile arheologice de la Garvăn*, Materiale 6 (1959), p. 629-651.

ȘTEFAN *et alii* 1961 - Gh. Ștefan, I. Barnea, Maria Comșa, Bucur Mitrea, *Șantierul arheologic Garvăn (Dinogetia), (r. Măcin, reg. Galați)*, Materiale 7 (1961), p. 583-598.

ȘTEFAN *et alii* 1962 - Gh. Ștefan, I. Barnea, Bucur Mitrea, *Șantierul arheologic Garvăn (Dinogetia), (r. Măcin, reg. Galați)*, Materiale 8 (1962), p. 675-692.

ȘTEFAN 1967 - Gh. Ștefan, *Concluzii*, in: *Dinogetia I*, p. 375-382.

VASILIU 1991 - Ioan Vasiliu, *Săpăturile de la Dinogetia (1982-1985)*, Peuce 10 (1991), p. 371-390.

VÎLCU *et alii* 2006 - Aurel Vîlcu, Theodor Isvoranu, Eugen Nicolae, *Les monnaies d'or de l'Institut d'Archéologie de Bucarest, Moneta, Wetteren*, 2006.

